

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Elin Ulfhammer

Mitt barn, mina regler

- om barns integritetsskydd gentemot vårdnadshavaren på
sociala medier i skenet av barnkonventionen

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

Termin för examen: Period 1 VT 2016

Innehåll

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
VISSA FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Metod, material och forskningsläge	10
1.5 Teori och perspektiv	12
1.6 Definitioner	13
1.7 Begreppet integritet	13
1.8 Disposition	14
2 BARNET SOM RÄTTSSUBJEKT	16
2.1 Inledning	16
2.2 Barnet som konstruktion	16
2.3 Förmåga att bestämma över sitt liv	17
2.4 Åldersmaktsordningen	19
3 VÅRDNADSHAVARENS ANSVAR	21
3.1 Inledning	21
3.2 Juridifiering av familjen	21
3.3 Intressekonflikten mellan barnet och vårdnadshavaren	23
3.4 Barnets rätt att påverka	25
3.5 Barnperspektiv eller barnets perspektiv?	27
3.6 Barnets främsta företrädare	28

4	BARNES INTEGRITETSSKYDD	31
4.1	Inledning	31
4.2	Vårdnadshavarens skyldigheter vid publicering på sociala medier	31
4.3	Vad får publiceras?	32
4.4	Publicering på sociala medier	33
4.5	Integritetskränkande enligt PuL?	35
4.6	Europakonventionen	37
4.6.1	Lagstadgade mänskliga rättigheter	37
4.6.2	Europakonventionen och barn	38
4.6.3	Ett europeiskt integritetsskydd	38
4.6.4	Trygghet i hemmet	39
4.7	Barnkonventionen	40
4.7.1	Barnkonvention och dess funktion	40
4.7.2	Barnets rätt till privatliv enligt barnkonventionen	41
4.7.3	Barnets bästa som princip	42
4.8	Övrigt skydd för barnets integritet	44
4.9	Motstridiga intressen till integritetsskyddet	45
5	ÅTGÄRDER TILL SKYDD FÖR BARNETS INTEGRITET	47
5.1	Inledning	47
5.2	Konsekvenser av vårdnadshavarens olaga publicering	47
5.2.1	Sanktioner enligt PuL	47
5.2.2	Brister i omsorgen enligt LVU	48
5.3	Medel för att skydda barns integritet	50
5.3.1	Prövning i Europadomstolen	50
5.3.2	Barnrättskommitténs rekommendationer	51
5.3.3	Barnombudsmannen	52
5.3.4	Regerings strategi för barns rättigheter	53
6	ETT STARKARE SKYDD I FRAMTIDEN	54
6.1	Inledning	54
6.2	EU:s dataskyddsreform	54
6.2.1	Ersättande av PuL och missbruksregeln	54
6.2.2	Att skydda barnet från sig själv	56
6.3	Incorporering av barnkonventionen	57
6.3.1	Barnrättighetsutredningen	57
6.3.2	Från policy till lag	57
6.3.3	Barn som rättighetsbärare	58
6.3.4	Att tillvarata sina rättigheter	59

6.4	Barnkonventionen i Norge	61
7	AVSLUTANDE DISKUSSION OCH SLUTSATSER	63
7.1	Inledning	63
7.2	Synen på barn som rättssubjekt	63
7.3	Vilka skyldigheter har vårdnadshavaren i intressekonflikten mellan vårdnadshavaren och barnets integritet?	64
7.4	Svenska rättssystemets skydd för barns integritet	66
7.5	Ett starkare integritetsskydd i framtiden	68
7.6	Slutsats	69
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	71
	RÄTTSFALL M.M.	77

Abstract

Daily we encounter pictures of children on social media, published by their custodians. One example of this is the Instagram account of Calle Schulman, where video sequences of his five-year-old daughter are frequently published. This raises the question whether custodians are allowed to publish personal information in this manner. What legal measures and opportunities are available to children who feel insulted by the custodian's exposure of them on social media? The purpose of this essay is to investigate the protection of children's right to integrity on social media and how that relates to the child's custodians regarding their interests and custody responsibilities.

The view of children as legal subjects emanates from the perspective of children not being fully developed human beings, since they do not have the same knowledge or experience as adults and hence are incapable of making rational decisions. The relationship between adults and children can be explained by the age-power order, a theory developed by the organisation Red Cross Youth which states that adults are superior children with more power and resources.

The protection of children's integrity on social media is regulated specifically in the Swedish Personal Data Act, while a more general protection is to be found in the European Convention on Human Rights, the UN Convention of the Rights of the Child and the Swedish Instrument of Government. Both the custodian's responsibility to respect the integrity of his or her child and the custodian's supervisory responsibility are regulated in the Swedish Children and Parents Code. Decisions concerning the child, as to whether pictures of him or her are to be published on social media, requires the custodian to listen and respect the opinions of the child, and further to have the best interest of the child in mind. If the custodian does not respect the integrity of their child resulting in the child feeling insulted, consequences could follow including: the child is awarded damages, the parent loses custody or is sentenced to prison or to pay fines. Neither of these sanctions are likely to be realised, due to the child's lack of legal competence and following difficulties to claim his or her rights.

Children's right to protection of integrity on social media can become stronger if the UN Convention on the Rights of the Child is incorporated into Swedish law, since this could have a normative effect in the legal system and among custodians. The Swedish Personal Data Act will cease to exist due to EU's present reform of data protection. The reform could be seen as an incitement to institute a new protection of integrity in the national law, specifically for children on the Internet, which is proposed

in the essay. This would be in line with the idea that children's integrity is important to protect, an idea reflected in EU's new data regulation. Self-determination and consent of the child should furthermore be regulated in this new law, to protect the child from violations from the custodian. Another measure suggested in the essay is that the ombudsman of children (*barnombudsmannen*) investigates the issue in order to receive children's views and opinions. Such an investigation would in addition draw attention to how the custodian's publication of pictures on social media can violate the child's integrity, both at the time of publication and when he or she becomes older.

Sammanfattning

Dagligen möts vi av bilder på barn som vårdnadshavare har publicerat på sociala medier. Ett exempel på detta är Calle Schulmans Instagramkonto där videoklipp på hans femåriga dotter läggs upp regelbundet. Frågan uppkommer om, och i vilken utsträckning, en vårdnadshavare får publicera personlig information om sitt barn. Vilka rättsliga medel och möjligheter finns att tillgå för barn om de känner sig kränkta av vårdnadshavarens exponering av dem på sociala medier? Uppsatsens syfte är att undersöka hur skyddet för barns integritet på sociala medier är reglerat och hur det förhåller sig till barnets vårdnadshavare, deras intressen och vårdnadsansvar.

En stor del av problematiken bygger på synen på barn som rättssubjekt. Denna syn utgår från att barn inte är fullvärdiga människor, eftersom de inte har samma kunskaper eller erfarenheter som vuxna och därmed inte antas kunna fatta rationella beslut. Förhållandet mellan vuxna och barn går att förklara utifrån Rädda Barnens ungdomsförbunds teori om åldersmaktsordningen, en hierarki i samhället där vuxna är överlägsna barn och har mer makt och resurser.

Skyddet för barns integritet på sociala medier regleras specifikt i PuL, medan ett generellt skydd återfinns i EKMR, barnkonventionen och RF. I FB regleras vårdnadshavarens skyldighet att respektera sitt barns integritet, samtidigt som tillsynsansvaret understryks. I beslut som rör barnet, så som om bilder på barnet ska publiceras på sociala medier, ska vårdnadshavaren lyssna på och respektera barnets åsikter samt ha barnets bästa i åtanke. Om vårdnadshavaren inte respekterar sitt barns integritet och barnet känner sig kränkt kan möjliga konsekvenser bli skadestånd till barnet eller frånhänd vårdnad. Att något av dessa skulle inträffa i realiteten är dock osannolikt i och med barns bristande rättshandlingsförmåga och de svårigheter att hävda sina rättigheter som därmed följer.

Barns rätt till skydd för integritet på sociala medier kan bli starkare om barnkonventionen inkorporeras i svensk lag eftersom det kan få en normerande verkan hos såväl vårdnadshavare som inom rättsväsendet. I och med EU:s pågående dataskyddsreform kommer PuL att upphöra och då även missbruksregeln som riktar sig till privatpersoner. Reformen kan ses som ett incitament att instifta ett integritetsskydd i den nationella lagstiftningen som gäller specifikt för barn på internet, vilket föreslås som åtgärd i uppsatsen. En sådan förändring skulle vara i linje med de tankar om barns integritet som extra skyddsvärd, vilket bland annat uttrycks i EU:s nya dataskydds-förordning. I en ny nationell missbruksregel skulle barns eget samtycke och självbestämmanderätt regleras, så att barnet skyddas även i förhållande till vårdnadshavaren. Ytterligare en åtgärd som föreslås i uppsatsen är att

barnombudsmannen undersöker problemet i syfte att få barns synpunkter och åsikter i frågan. En sådan undersökning skulle dessutom uppmärksamma vårdnadshavare på att deras publiceringar på sociala medier kan få deras barn att känna sig kränkt, både vid tidpunkten för publicering och när de blir äldre.

Förord

När jag började på juristprogrammet för snart fem år sedan visste jag knappt vad en jurist gör, så att påbörja utbildningen var något av en chansning. Vad en jurist gör står fortfarande inte helt klart för mig. Däremot har jag fått lära mig att det mesta är en chansning. Det går inte att veta om en är tillräckligt förberedd för en tenta, om det finns plats för att luncha uppe på JF eller om ordet *hen* ska användas i uppsatsen. Att välja det här ämnet för mitt examensarbete var en chansning, men till slut fick jag bara bestämma mig. Precis som med beslutet att börja studera juridik så visade detta sig vara ett bra beslut, trots många tvivel på vägen.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Titti Mattsson som har fått mitt ämne och examensarbete att kännas mindre som en chansning och mer självklart och viktigt. Tack för all uppmuntran, goda råd och snabba svar på mail.

Mina vänner förtjänar många tack för allt stöd och för dessa fantastiska år i Lund som vi har haft tillsammans. Att dessutom ha er, bokstavligt talat, vid min sida genom hela uppsatsskrivandet har varit guld värt. Jag vill även passa på att tacka er som har tagit er tid att läsa denna uppsats och komma med värdefulla kommentarer.

Slutligen vill jag tacka min familj som har stöttat mig genom hela utbildningen och stått ut med mig, trots att jag många gånger varit ett vrak och inte alltid prioriterat rätt. Tack för att ni har funnits som en fristad från studier och juridik.

Elin Ulfhammer
25 maj 2016
Lund

Vissa förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter
BrB	Brottsbalk (1962:200)
Dataskyddsförordningen	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalk (1949:381)
LVU	Lag (1990:53) med särskilda bestämmelser om vård av unga
KP	Kamratposten
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
PuL	Personuppgiftslag (1998:204)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SkL	Skadeståndslag (1972:207)

SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)
TfR	Förvaltningsrättslig tidsskrift
YGL	Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Tjejer äger hela världen och pojkar dom är bara skräp!” säger Calles Schulmans femåriga dotter och kletar smink i hela ansiktet. Detta är ett av många exempel på filmklipp på mediaprofilen Calle Schulmans Instagram där han dokumenterar sin dotters uppväxt.¹ När Bloggaren Katrin Zytomierska publicerade en bild på sin bebis nakna rumpa och pung på sin blogg väcktes en hätsk debatt om lämpligheten i en sådan publicering.²

Det är inte enbart kändisar som publicerar utelämnande bilder och filmer på sitt barn, även om dessa får större spridning på grund av antalet följare. I maj 2015 genomförde barn- och ungdomstidningen Kamratposten en enkätundersökning där 1524 barn deltog. Undersökningen visade att 65 procent av alla föräldrar lägger upp bilder på sina barn på sociala medier, varav 28 procent utan att be barnet i fråga om tillstånd först. En 11-årig flicka som intervjuades med anledning av detta berättade att hon fick en chock vid upptäckten av att hennes föräldrar hade lagt upp bilder på henne. Hon tyckte att det var pinsamt och jobbigt. I samband med undersökningen intervjuades Barnombudsmannen, Fredrik Malmberg, som menade att denna sorts publiceringar kunde vara i strid med FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen).³

År 2014 var andelen personer i åldrarna 12-45 år som använde internet på en daglig basis närmare 90 procent. En tydlig ökning av internetanvändandet har skett under det senaste året i den så kallade föräldragenerationen (36-45 år). 40 procent av föräldragenerationen använder Instagram. Den totala andelen av internetanvändarna som använder Facebook har stigit från 63 procent 2012 till 70 procent 2015, vilket främst beror på att allt fler äldre personer har börjat besöka sidan.⁴ Denna statistik visar att det är många vuxna, däribland föräldrar, som använder sociala medier regelbundet, även om siffrorna inte visar vad de publicerar eller använder tjänsterna till.

Skyddet för integritet finns reglerat både inom nationell och internationell rätt, motsvarande gäller för yttrandefriheten. Vårdnads-havarens ansvar för sitt barn gentemot allmänheten finns främst reglerat i föräldrabalken (FB). Det står klart att det föreligger en intressekonflikt mellan barnets rätt till skydd för sin personliga integritet och

¹ För exempel, se <https://www.instagram.com/calleschulman/>.

² *Blondinbella rasar mot bilder på babyung*, 17 juni 2015, Göteborgs-Posten.

³ *KP Granskar: Får de göra såhär?*, Kamratposten nr 7 2015, s. 36 f.

⁴ SOU 2016:7, s. 117 ff.

vårdnadshavarens rätt till skydd för familjeliv och yttrandefrihet. Samtidigt kompliceras denna konflikt av att vårdnadshavaren har ansvar för och bestämmer över barnet, vilket försätter barnet i en sårbar position. Vad händer när den personen som ska skydda barnets integritet själv kränker den? Denna intressekonflikt är högst aktuell och ligger till grund för uppsatsens syfte.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur skyddet för barns integritet på sociala medier ser ut i förhållande till barnets vårdnadshavare och dennes rättigheter och vårdnadsansvar. För att uppnå syftet kommer följande frågor att undersökas och besvaras:

- Hur uttrycks synen på barn som rättssubjekt i förhållande till rätten till integritetsskydd och rätten att få sin åsikt hörd?
- Vilka skyldigheter har vårdnadshavaren i intressekonflikten mellan barns rätt till integritet på sociala medier och vårdnadshavarens rätt till familjeliv och yttrandefrihet?
- Hur skyddas barns integritet på sociala medier av det svenska rättssystemet?
- Hur kan integritetsskyddet för barn på sociala medier komma att förändras i framtiden?

1.3 Avgränsningar

En aspekt av frågan är huruvida publicering av personuppgifter om sina barn på sociala medier kan utgöra brottet förtal enligt 5 kap. 1 § brottsbalken (BrB). Eftersom jag utgår från att vårdnadshavaren i majoriteten av fallen inte har uppsåt att utsätta sitt barn för andras missaktning vid publicering kommer denna aspekt inte att beröras. Av likartade skäl kommer därför inte heller andra straffrättsliga bestämmelser, som ofredande (4 kap. 7 § BrB) och kränkande fotografering (4 kap. 6 a § BrB) att tas upp. Barnpornografibrottet (16 kap. 10 § BrB) är en annan aspekt av uppsatsens syfte, som kräver en djupare utredning för att bidra till en intressant diskussion. På grund av utrymmesbrist kommer därför inte barnpornografi att beröras i uppsatsen.

Eftersom barnkonventionen är en internationellt bindande traktat som utgör ett förtydligande och fördjupande av de rättigheter som uttrycks i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, med fokus på barns rättigheter, kommer förklaringen inte att beröras i uppsatsen.

Ett komparativt perspektiv hade varit av intresse i och med de internationella konventioner som berörs i uppsatsen. På grund av utrymmes-skäl kommer ett sådant perspektiv inte att appliceras i någon större utsträckning. I avsnitt 6.4 kommer dock en jämförelse med Norge genomföras för att ge ett exempel på vilken effekt inkorporering av barnkonventionen har gett i ett land med ett rättsystem likt det svenska.

Rätten till yttrandefrihet berörs ytligt då den utgör en grundläggande princip för publicering av information men samtidigt inte har någon betydelse i detalj för uppsatsens fokusområde.

Det pågår en dataskyddsreform inom EU, vilken bland annat får till följd att en ny dataskyddsförordning införs.⁵ Eftersom den nya dataskyddsförordningen trädde i kraft i slutskedet av författandet av uppsatsen har någon djupare utredning och analys av förordningen inte varit möjlig. Relevanta bestämmelser och ändringar har därför endast presenterats och diskuterats i stora drag, också eftersom förordningen ännu inte har hunnit få någon reell effekt. Fokus har istället lagts på den lagstiftning som hittills funnits, och som är i kraft vid tiden för uppsatsens författande.

1.4 Metod, material och forskningsläge

För att uppnå uppsatsens syfte har en metod av rättsdogmatisk karaktär till större del använts. I doktrinen råder oenighet om vad en klassisk rättsdogmatisk metod innebär. Claes Sandgren menar att det finns vissa gemensamma karakteristiska uppfattningar om vad metoden inkluderar. Bland annat anses användande av rättskällevärdet och ett syfte att fastställa gällande rätt utgöra delar av den rättsdogmatiska metoden.⁶

Vad den traditionella rättskällevärdet består av råder det delade meningar om. Sandgren menar att i de flesta juridiska arbeten åsyftas lag, förarbeten, praxis och doktrin men att den under senare har kommit att utvecklas till att innefatta fler källor, däribland Europarätten.⁷ Alexander Peczenik å sin sida menar att lagar och andra föreskrifter enligt rättskällevärdets principer *ska* beaktas, medan prejudikat och lagars förarbeten *bör* beaktas. Under kategorin vad som *får* åberopas faller fler källor in, som traditionellt inte anses falla in under rättskällevärdet enligt Sandgrens beskrivning ovan. Som exempel kan ges institutionella rekommendationer, i uppsatsen bestående av Datainspektionens rekommendationer, och domar utan prejudicerande verkan. Även rättsvetenskaplig litteratur och utländsk rätt *får* enligt Peczenik åberopas,

⁵ Se avsnitt 6.2.

⁶ Sandgren 2005, s. 649.

⁷ Sandgren 2015, s. 40.

vilket har gjorts i uppsatsen.⁸

I uppsatsen har främst svensk lagstiftning, förarbeten och internationella konventioner på området undersökts, men även material från underrätter, myndigheter och organisationer har belysts. Eftersom materialet inte enbart utgår från den traditionella rättskälleläran, och vad som enligt Sandgren brukar åsyftas med detta i juridiska arbeten, men syftet delvis har varit att fastställa gällande rätt, är det mer rättvisande att benämna metoden som rättsdogmatiskt inspirerad.

Sandgren är skeptisk till av begreppet rättsdogmatik eftersom han inte anser att metoden är rent dogmatisk, då den ofta innehåller inslag av analys.⁹ I Sandgrens mening är det allmänt vedertaget att egna åsikter och värderingar kan utgöra en del av den rättsdogmatiska metoden.¹⁰ Utifrån Sandgrens resonemang, och då jag inte använder mig av en renodlad, traditionell rättsdogmatisk metod, har jag därför löpande kommenterat och kritiskt analyserat rätten. Den kritik som framförts är riktad från ett barnrättsligt perspektiv, mer om detta följer nedan.

Barnkonventionen har varit central för uppsatsen då den specifikt reglerar barns rättigheter. Vilken status konventionen har enligt rättskälleläran kan diskuteras. Utifrån Sandgrens definition skulle barnkonventionen kunna utgöra en del av den nya, utvidgade rättskälleläran. Konventionen skulle hamna längst ner i hierarkin enligt de principer för rättskälleläran som Peczenik diskuterar. I år (2016) har en statlig utredning¹¹ färdigställts, vilken har föreslagit en inkorporering av barnkonventionen i svensk rätt. Om förslaget röstas igenom kommer barnkonventionen att inom en relativt snar framtid få status som högststående rättskälla, det vill säga material som *ska* användas. Detta motiverar ytterligare användandet av konventionen som rättskälla.

EKMR och dess betydelse har utretts eftersom den, till skillnad från barnkonventionen, är inkorporerad som lag i Sverige,¹² och därmed ger ett starkare rättsligt skydd och tillhör rättskälleläran högst stående kategori. Annat material som har använts är hämtat från olika internationella och nationella organisationer, organ och myndigheter. Det är främst de som arbetar med frågan och därmed besitter praktisk kunskap och kan ge en bild av vilket genomslag lagstiftning och konventioner får i samhället och för individen, varför materialet är relevant för att ge ett bredare perspektiv. Valet av material har till viss del styrts av brist på tillgång till andra källor, så som doktrin i form av juridisk litteratur, eftersom forskning om barns integritetsskydd i förhållande till sociala medier inte har utretts i större

⁸ Peczenik 1995, s. 35.

⁹ Sandgren 2005, s. 656.

¹⁰ Ibid, s. 652.

¹¹ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag, se vidare avsnitt 6.

¹² Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

utsträckning tidigare. Forskning om barnets integritet förekommer i andra frågor om barn, som exempelvis tvångsomhändertagande och frånhänd vårdnad, varför sådant material har använts istället.

Det finns begränsat med rättspraxis som direkt berör uppsatsens problematik. De rättsfall, från både nationell och internationell domstol, som har presenterats i uppsatsen är utvalda utifrån vissa uttalanden och principer som är relevanta för problematiken med barn, familj och integritetsskydd. Inget av dem berör barns integritet på sociala medier, eftersom något sådant rättsfall inte har hittats. På grund av brist på rättspraxis har jag valt att ta med domar från lägre instanser trots deras avsaknad av direkt prejudicerande verkan. Domarna avser att ge vägledning i hur det kan se ut i verkligheten och hur en domstol kan resonera i frågan.

I kapitel 2, om synen på barn som rättssubjekt, presenteras och diskuteras rättssociologiska utgångspunkter för uppsatsen. Inom rättssociologin ställs frågor om varför vi har de regler vi har och vilka konsekvenser som följer av dessa regler, i det här fallet med fokus på barn.¹³ I kapitlet presenteras därför i förväg etablerad kunskap och teorier som bygger på hur samhället ser ut och fungerar, med fokus på rättslig reglering kring barn.¹⁴ Vilken syn finns på barn som rättssubjekt i samhället och hur påverkar detta skyddet för barns integritet i sociala medier tillsammans med uppbyggnaden av det rättsliga systemet och lagstiftningen kring integritetsskydd.

Då kapitel 2 inte har till syfte att utreda gällande rätt har den rättsdogmatiskt inspirerade metoden däri frångåtts. Materialet i denna del är av annan karaktär än i övriga kapitel och består av teorier från Rädda Barnens ungdomsförbund, samt sociologiska och beteendevetenskapliga artiklar, i kombination med viss juridisk doktrin inom internationell rätt, som Eugene Verhellens bok *Convention on the Rights of the Child*. Utifrån detta material presenteras teorier om synen på barn som är relevanta för att finna en förklaring till lagstiftningens uppbyggnad och utfall.

1.5 Teori och perspektiv

Uppsatsen kommer att utgå från ett barnrättsligt perspektiv. Vårdnadshavarens rättigheter kommer därför endast att tas upp i förhållande till barnet. Fokus kommer att vara på hur barns rättigheter tas till vara och hur den generella synen på barn som aktörer och rättighetsinnehavare är. Perspektivet är valt för att korrelera med uppsatsens syfte. För att klargöra detta perspektiv inleds uppsatsen med ett teoriavsnitt i kapitel 2 om synen

¹³ Hydén 2013, s. 226.

¹⁴ Ibid, s. 208.

på barn som individer och rättighetsbärare, samt barnets roll i samhället och familjen.

1.6 Definitioner

I uppsatsen har begreppet *sociala medier* använts. Enligt Nationalencyklopedin är detta kommunikationskanaler som möjliggör för sina användare att kommunicera direkt med varandra genom till exempel bild, ljud eller text. Sociala medier skiljer sig från massmedier på så sätt att innehållet skapas av dem som använder sociala medier. De är en blandning av teknologi, underhållning, marknadsföring, kommunikation, med mera. Exempel på sociala medier är Facebook, Instagram och Twitter.¹⁵ Det är den här definitionen som har använts genomgående i uppsatsen.

I art. 1 Barnkonventionen definieras *barn* som varje människa under 18 år. Denna definition har uppsatsen utgått ifrån. Med termen *vårdnadshavare* har i uppsatsen avsetts den eller de personer som har vårdnaden om barnet, vilka som huvudregel är föräldrarna, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt någon annan.¹⁶ Att *vårdnadshavare* har använts istället för *föräldrar* är på grund av de rättsliga konsekvenser som följer med att någon är vårdnadshavare, men inte nödvändigtvis på grund av föräldraskap.¹⁷ Vid de tillfällen begreppet *föräldrar* har använts är detta på grund av att författaren till den källa som använts har valt att uttrycka sig så.

Vad som utgör *personuppgifter* i uppsatsen utgår från definitionen som används i PuL, det vill säga bild på och text om en person (för närmare beskrivning av regleringen i PuL se avsnitt 5.3).

Hen har använts som könsneutralt pronomen. Ordet är relativt nytillkommet i svenskan, men då det är upptaget i fjortonde upplagan av Svenska akademins ordlista har jag valt att använda mig att detta pronomen istället för att skriva *han eller hon*, eller liknande. Förhoppningen är att underlätta läsningen med detta ordval.

1.7 Begreppet integritet

Ett centralt begrepp för uppsatsen är integritet, vars innebörd det råder delade meningar om. Begreppet som sådant har inte undersökts eller diskuterats djupare i uppsatsen då fokus istället har varit lagstiftningen i sig

¹⁵ *Sociala medier*, Nationalencyklopedin.

¹⁶ 6 kap. 2 § FB.

¹⁷ Se 6 kap. FB.

och dess praktiska innebörd för barn. Här redogörs därför kortfattat för den definition som har använts i uppsatsen.

I svensk rätt finns ingen entydig och allmänt accepterad definition av begreppet integritet. Istället har utformandet av ett integritetsskydd utgått från att från fall till fall förbjuda sådana företeelser som inte kan anses försvarbara med hänsyn till vilken skada de skulle innebära för den personliga integriteten.¹⁸ Inom svensk rätt finns det inget allmänt privatlivsskydd, utan detta återfinns i olika lagar och författningar som reglerar skilda rättsområden, varav några kommer att beröras här. Enligt Ulf Widebäck, jurist på Datainspektionen, saknas även en allmän rättsgrundsats som skyddar den enskildes privatliv.¹⁹

I den statliga utredningen om skyddet för den personliga integriteten togs bland annat en av Nationalencyklopedins definitioner av integritet upp. Där beskrivs integritet som att få sin personliga sfär respekterad och att inte utsättas för personligen störande ingrepp.²⁰ Titti Mattsson har i sin doktorsavhandling noterat att begreppet integritet brukar delas upp i statens offentliga utredningar. Uppdelningen sker i den rumsliga integriteten (hemfriden), den kroppsliga integriteten (liv och hälsa m.m.), den personliga integriteten i fysisk mening (personlig frihet och rörelsefrihet) och i ideell mening (privatliv och personligheten).²¹ I den här uppsatsen kommer integritet i den sistnämnda bemärkelsen att användas, det vill säga integritet i ideell mening. Detta eftersom det är den delen av integriteten som kan kränkas när en vårdnadshavare publicerar personlig information om sitt barn på sociala medier. Definitionen utgör också ett förtydligande av Nationalencyklopedins förklaring; den personliga sfären som ska respekteras och inte störas utgörs av privatlivet och personligheten.

1.8 Disposition

Uppsatsen inleds med ett teorikapitel där barnet som rättssubjekt behandlas. Detta för att läsaren ska ha med sig olika rättssociologiska utgångspunkter om synen på barn inom rätten vid redogörelsen för aktuella rättsregler. Teoriernas relevans för, och koppling till, de normer som presenteras kommer till viss del att redogöras för här, men återkoppling till teorierna kommer även att ske löpande i uppsatsen. Teorikapitlet följs av en utredning av vårdnadshavarens ansvar för sitt barn. Här problematiseras statens roll gentemot familjen och intressekonflikten mellan barn och vårdnadshavare.

¹⁸ SOU 2007:22, s. 52.

¹⁹ Widebäck 2004, s. 365f.

²⁰ SOU 2007:22, s. 53.

²¹ Mattsson 2002, s. 120.

I kapitel 4 presenteras och utreds de rättsliga instrument, såväl nationella som internationella, som finns till för att skydda barns integritet. I detta kapitel utreds även begreppet *barnets bästa* i relation till integritet. Efter detta kommer kapitel 5 om åtgärder för att skydda barns integritet och vilka konsekvenser som kan bli aktuella om en vårdnadshavare kränker sitt barns integritet genom att publicera bilder på sociala medier.

Kapitel 6 har ett framåtblickande perspektiv och behandlar förändringar inom svensk rätt i och med EU:s pågående dataskyddsreform och möjliga följder av en inkorporering av Barnkonventionen som svensk lag. Här görs även en översiktlig jämförelse med Norge där barnkonventionen har inkorporerats som lag, med fokus på vilka konsekvenser det har medfört.

Slutligen förs en kritisk diskussion utifrån de resultat som kommit fram i undersökningen om hur skyddet ser ut och vilka åtgärder som kan vidtas för att förbättra skyddet i framtiden.

2 Barnet som rättssubjekt

2.1 Inledning

Barnkonventionen bygger bland annat på principen om barn som självständiga rättssubjekt med samma värde och rättigheter som vuxna. Det finns särskilda regler som gäller enbart för barn, vilket talar för att synen på en människa är beroende av hens ålder. Detta avsnitt är avsett att analysera synen på barn ur ett rättighetsperspektiv. Därefter ges filosofiska och sociologiska förklaringar till några centrala bakomliggande värderingar och sociala mekanismer som författningar om barn stöds på och som kan förklara varför viss lagstiftning får annat utfall för barn än för vuxna.

2.2 Barnet som konstruktion

Barn är inte undantagna som rättighetsbärare vare sig i EKMR eller i den svenska grundlagen. Däremot är de inte sina egna förvaltare förrän de har fyllt 18 år och blivit myndiga. De är människor, men det finns en genomgående tanke om att de inte är fullbordade sådana och att detta skiljer dem från vuxna, varför de också behandlas annorlunda. Eugeen Verhellen menar att detta inte är något unikt för barn, utan att varje människa är en ofärdig produkt, men på olika nivåer och inom olika områden. Att barn inte ses som fullbordade människor är anledningen till att de har vissa beskyddande rättigheter, som vuxna inte har, men också att de saknar rättigheter som vuxna har, som exempelvis rösträtt.²²

Verhellen menar, något förenklat, att samhällets bild av barn är en konstruktion. Eftersom vuxna, som har makt, ser sig själva som dominanta påverkar detta barn på så sätt att de får liten, eller ingen, möjlighet att utveckla sin egen identitet. Detta bidrar även till att det skapas en bild av hur barn är och denna bild blir del av sociala institutioner och strukturer och även den sociala verkligheten. Människor skapar en verklighet genom sitt interagerande med varandra, som inte ifrågasätts som en konstruktion, eftersom alla beter sig på samma sätt. Hur vi uttrycker oss och agerar blir till en rutin och ett mönster som både återspeglar och skapar en samhällsbild av hur och vad barn är och hur vårt förhållande till dem ser ut. Barns deltagande i samhället ses ofta från en instrumentell synvinkel, de ska delta för

²² Verhellen 2000, s. 20.

att lära sig hur de ska delta och genom detta lärande bli en god vuxen samhällsmedborgare.²³

Att synen på barn och deras förmodade kapacitet är något som har skapats av människan, och som också förändras av människan, återspeglas i den rättsliga regleringen kring barn. Exempel på detta är kriminaliseringen av barnaga och hur myndighetsåldern både har tillkommit och ändrats samt barnäktenskap förbjudits. Barnkonventionens uppkomst är även ett tydligt tecken på detta. Dessa författningar visar hur en tanke om att skydda barn har växt fram men också hur definitionen av ett barn, sett till ålder, har förändrats. Yngre människor har getts större befogenhet att bestämma över sina egna liv, samtidigt har samhället och lagstiftaren sett risken för utnyttjande av deras naivitet.

I sin generella kommentar om att implementera barns rättigheter i tidig barndom bekräftade barnrättskommittén Verhellens teori om synen på barn som ofullständiga människor. Barnrättskommittén uppmärksammade att barn ofta blir förbisedda eller avvisade som olämpliga på grund av sin låga ålder och omognad. De kommenterade att barn ses som outvecklade och med avsaknad av grundläggande förmåga att förstå, kommunicera och välja. Enligt barnrättskommittén är barn maktlösa inom familjen samt osynliga och röstlösa i samhället. De menar även att barn kommunicerar sina känslor, idéer och önsknings på en mängd olika sätt, långt innan de har fått förmåga att uttrycka sig genom tal och skrift.²⁴

2.3 Förmåga att bestämma över sitt liv

En central fråga i debatten om barn och deras rättigheter menar Verhellen är kapacitet. Ett av de mest grundläggande och återkommande argumenten mot barns självbestämmanderätt är deras antagna oförmåga att kunna fatta välgrundade beslut. Utifrån detta perspektiv är barn inte tillräckligt mogna psykiskt, intellektuellt eller känslomässigt och de saknar erfarenhet för att kunna göra rationella bedömningar av vad som är i deras intresse eller inte. Ovanstående arguments hållbarhet har ifrågasatts av förespråkare för barns rättigheter, då förmåga inte har ansetts vara ett hållbart argument gällande vuxnas rättigheter. Även om en vuxen rent faktiskt kan sakna kompetens inom ett visst område så finns det ett antagande om potentiell kompetens. Verhellen påpekar att forskning på området har visat att en persons vetskap om att hen har valmöjligheter höjer personens medvetenhet om sitt eget inflytande och makt. Den moraliska utvecklingen förbättras, anpassning efter sedvänja blir lättare och motivationen ökar. Utifrån ett utilitaristiskt

²³ Ibid, s. 23f.

²⁴ *General comment no. 7 (CRC/C/GC/7/Rev.1) 2005*, para. 14.

perspektiv menar Verhellen att det går hävda att fördelarna med att behandla barn som vuxna väger tyngre än nackdelarna med eventuella ”dåliga” beslut fattade av omogna barn.²⁵

Enligt Verhellen kan å ena sidan frågan om inkompetens och oförmåga vara aktuell angående väldigt unga barn. Å andra sidan är det svårt för barn som är så pass unga att utöva sina rättigheter, varför det inte borde vara några problem att erkänna deras rättigheter. Inkompetens kan inte heller vara en anledning till att neka barn rätten att bli tillfrågade i spörsmål som rör dem och att lyssna på dem i situationer där deras intressen kan skilja sig från vuxnas.²⁶ Anna Singer menar att det handlar om att byta perspektiv, att våga tro på att barn kan uttrycka en vilja som bör följas, så länge detta kan uppnås och inte är direkt skadligt för barnet.²⁷

Göran Ewerlöf, Tor Sverne och Singer menar i sin bok om barnets bästa att barn har behov av att bli erkända som individer på sina egna villkor. Barnet behöver få rätt att påverka sin situation för att kunna öva upp förmågan att fatta egna beslut, vilket enligt Ewerlöf med flera är något som föräldrarna bör uppmuntra. Det betyder inte att barn ska få fatta alla beslut som rör dem själva utan ibland har föräldrarna bättre förmåga att fatta beslut för barnet.²⁸

Att få bestämma över sin integritet och profil på sociala medier är något som främst påverkar barnet själv, och i viss mån hens föräldrar. Att hävda att ett barn inte kan hantera ett konto på sociala medier, med allt vad det innebär, kan utgöra ett argument för att ett barns integritet ska skyddas på så sätt att vårdnadshavarna bör ta ansvar för barnets användande av sociala medier. Detta för att skydda barnet från sig självt då barn inte alltid har möjlighet att tillgodogöra sig information om publicering och spridning av bilder och uppgifter på internet. Däremot är det inte heller alla vuxna som besitter den här kunskapen eller som förstår vidden av spridning av personuppgifter över sociala medier, dock finns det ett antagande om en potentiell kompetens att förstå detta. Att barn tar illa upp, som flickan som blev intervjuad av Kamratposten, tyder på att vuxna inte är mer kompetenta än barn att fatta rationella beslut om publicering på sociala medier i förhållande till integritet.

²⁵ Verhellen 2000, s. 27.

²⁶ Ibid, s. 27.

²⁷ Singer 2012, s. 84.

²⁸ Ewerlöf, Sverne & Singer 2004, s. 31.

2.4 Åldersmaktsordningen

Rädda Barnens ungdomsförbund menar att det finns strukturer i samhället som gör att personer, beroende på ålder, behandlas olika och diskrimineras. De kallar denna struktur för åldersmaktsordningen. Ungdomsförbundet anför att denna maktordning liknar många andra maktordningar, som exempelvis könsmaktsordningen, men skiljer sig på så sätt att det råder tystnad kring åldersmaktsordningen och att den anses legitim.²⁹ Även sociologiforskarna Anna-Liisa Närvänen och Elisabet Näsman har sett liknande maktstrukturer gällande ålder, som för andra faktorer som kön och etnicitet. De menar att vissa åldrar och livsfaser är tillskrivna högre social status än andra. En skillnad som de tar upp mellan åldersmaktsordningen och könsmaktsordningen är att den senare endast består av två motstående kategorier, den feminina och den maskulina, medan den tidigare är mer diversifierad, då det inte enbart handlar om barn och vuxna utan flera olika ålderskategorier.³⁰

Rädda Barnens ungdomsförbund menar att strukturerna i åldersmaktsordningen upprätthålls genom isärhållande och hierarkisering. Isärhållandet sker dels i praktiken genom att skolor och förskolor och även restauranger, butiker och andra offentliga platser är åldersuppdelade. I teorin tar sig detta formen av en syn på barn som ofullbordade och närmast väsensskilda från vuxna. Distinktionen mellan barn och vuxen har formats till en dualism, där barnet utgör motsatsen till den vuxne. Barnet konstrueras som irrationell, skyddsbehövande och styrd av oberäkneliga känslor framför förnuft. Detta isärhållande skapar och motiverar en hierarkisering där vuxna värderas högre än barn. Rädda Barnens ungdomsförbund menar att åldersmaktsordningen gör vuxna till normen och barn och unga till avvikande.³¹ Närvänen och Näsman menar att ålder skapas och reproduceras i vardagliga aktiviteter utifrån referenser till andra människor och en normativ, åldersrelaterad föreställning om vad som är betraktat som lämpligt beteende för olika åldrar.³²

Rädda Barnens ungdomsförbund hävdar att barn och unga inte har möjlighet att hävda sina rättigheter och ge uttryck för sina åsikter. När de väl gör detta tas de inte heller alltid på allvar. Att unga strukturellt inte har tillgång till samma resurser som vuxna påverkar deras förmåga att hävda sig politiskt. De blir beroende av vuxna som kan föra deras talan.³³ Åldersmaktsordningen legitimeras med utgångspunkten att ålder är en hierarkisk skala där alla startar i den ”underordnade” positionen för att

²⁹ *Rapport mot åldersdiskriminering av unga*, Rädda Barnen, s. 4f.

³⁰ Närvänen & Näsman 2007, s. 228.

³¹ *Rapport mot åldersdiskriminering av unga*, Rädda Barnen, s. 7f.

³² Närvänen & Näsman 2007, s. 228.

³³ *Rapport mot åldersdiskriminering av unga*, Rädda Barnen, s. 11.

sedan stiga upp till den ”priviligierade” positionen, utan att någon egen ansträngning eller prestation krävs, då alla blir äldre. Detta innebär även att vuxna kan hävda att de vet hur det är att vara barn och därmed kan fatta beslut utifrån ett barnperspektiv.³⁴

Liknande tankar och resonemang förekommer i Clary Krekulas sociologiska forskning om ålder i intersektionell analys som hon genomfört tillsammans med Närvänen och Näsman. De menar att ålder inte har någon inneboende mening utan är socialt och kulturellt konstruerat, utifrån bland annat vetenskapliga diskurser. I sin forskning betonar Krekulas, Närvänen och Näsman att ålder utgör en grund för maktrelationer och maktutövning i social differentiering och segregering. De tar upp begreppet ”ålderism”, vilket är ett uttryck för generell åldersbaserad typifiering som ofta mynnar ut i åldersdiskriminering. De menar att ålderismen gentemot barn bygger på att barn anses ha bristande kompetens. Denna ålderism tangerar till paternalism, där barn fränkänns ansvar och ses som berättigade resurser till andra.³⁵

Åldersmaktsordningen och ålderism kan ses som en förklaring till varför föräldrar och vårdnadshavare inte alltid frågar sina barn om tillstånd att publicera information om dem på sociala medier. En tanke om att de själva vet vad som är bäst för barnet och att de kan sätta sig in i barnets situation i och med att de själva har varit barn. Synen på barn som inte fullvärdiga människor kan bidra till att deras rättigheter inte heller respekteras fullt ut. Som ofullständiga människor förstår barnen inte vad de utsätts för, vilket utifrån den vuxnes perspektiv gör en integritetskränkning mindre allvarlig, eller till och med inte ens kränkande. Detta är en möjlig förklaring till varför det inte finns någon specifik lagstiftning eller praxis på området, tillsammans med barns bristande resurser, vilket Rädda Barnens ungdomsförbund tar upp.

Åldersmaktsordningen och den tillhörande synen på barn för med sig ett skyddsbehov för barn. Frågan blir vem som ska skydda barnen och från vem eller vilka? Staten har lämnat över stor del av ansvaret för barnet till vårdnadshavaren, men vem skyddar barnet från vårdnadshavaren och hur och när bör det göras? Dessa frågor kommer att utredas i den fortsatta undersökningen.

³⁴ Ibid, s. 12.

³⁵ Krekulas, Närvänen & Näsman 2005, s. 83f.

3 Vårdnadshavarens ansvar

3.1 Inledning

I problematiken som tas upp i uppsatsen ställs barnets rättigheter mot vårdnadshavarens. Vårdnadshavaren har ansvar för sitt barn gentemot det allmänna och barnet självt. Det är därför av intresse att undersöka vad detta ansvar innebär och hur långtgående det är. När ska och bör barnet få bestämma själv? När ska staten träda in och lagstifta om familjelivet? I svensk rätt återfinns reglerna om vårdnadsansvar i FB. Därför behandlar följande presentation framför allt denna lag men i ljuset av barnkonventionen och den svenska statens åtaganden i och med detta. Inledningsvis följer en presentation av förhållandet mellan familjen och staten varefter fokus sedan flyttas till vårdnadshavarens ansvar och relationen mellan barn och vårdnadshavare.

3.2 Juridifiering av familjen

Geraldine Van Bueren menar att historiskt sett i västvärlden har familjen liknats vid en liten stat där föräldrarna är de absoluta makthavarna. En annan, mer samtida, syn är familjen som ett samhälle av individer som innehar specifika rättigheter. Van Bueren menar denna senare syn kommer till uttryck i internationell rätt. Traditionellt sett har internationell rätt värnat familjers integritet gentemot det allmänna och inte försökt reglera förhållanden inom familjen, vilket är anledningen till att rätten till familj och privatliv regleras i samma artikel i exempelvis EKMR. Värnandet av familjens integritet har lett till en policy om minsta möjliga ingripande, vilket har lämnat barn oskyddade mot övergrepp från andra familjemedlemmar. Enligt Van Bueren är denna inställning nu i långsam förändring. Familjens privatliv är inte längre en helig sfär. Internationella domstolar måste i det moderna samhället balansera familjens integritet mot intresset av att barn inte far illa i sina hem.³⁶

Samtida tankar och idéer i västvärlden om familjens privatliv lämnar visst utrymme för internationell rätt att reglera skyddet för barns integritet på sociala medier gentemot vårdnadshavaren. Hur stort det utrymmet står inte klart. I och med att familjens privatliv är ett kontroversiellt område där huvudregeln är minsta möjliga ingripande talar

³⁶ Van Bueren 1998, s. 72.

detta mot att en reglering skulle ske på internationell nivå som riktar sig mot vårdnadshavaren specifikt.

I Sverige har ett långtgående kollektivt samhällsansvar för barns utveckling vuxit fram, mycket i och med att barnarbete förbjudits och skolplikt införts. Det finns en gemensam strävan i samhället att ge alla barn samma möjligheter. Det moderna samhället värnar självständighet och individualitet, vilket innebär att barn tidigt får lära sig att uttrycka sina egna uppfattningar och frigöra sig från familjen.³⁷

Familjen anses vara den främsta arenan för att skydda barns rättigheter. Enligt art. 18 barnkonventionen ska barnets bästa komma i främsta rummet för vårdnadshavarna och staten ska ge lämplig hjälp i vårdnadsansvaret. Staten måste därför bistå familjer när det behövs, genom exempelvis ekonomiskt eller socialt stöd, för att barnets rättigheter ska realiseras. Samtidigt stadgas i art. 18 barnkonventionen att konventionsstaterna ska respektera att vårdnadshavarna har det främsta ansvaret för barnets uppfostran och utveckling. En utmaning för staten är att förebygga och reagera på situationer där medlemmar i familjen skadar ett barn, som till exempel genom kränkningar på sociala medier. Enligt den internationella rätten får staten ingripa i familjelivet när det är för barnets bästa och vid behov får barnet separeras från sina föräldrar.³⁸

Anna Kaldal menar att juridifieringen av familjen har skett successivt och kommer till uttryck genom såväl materiella regler som i utformningen av rättsprocessen. I materiellt hänseende har lagstiftaren angett att barnets situation är en samhällsangelägenhet. Domstolens långtgående utredningsansvar i vårdnadsfall utgör ett tydligt exempel på detta. Enligt Kaldal är juridifiering av familjen inte odelat positiv. Kritiken mot juridifiering utgörs bland annat av ifrågasättande av rättsalen som forum för att lösa situationer av svår psykologisk komplexitet. En domstolsprövning riskerar dessutom att förvärra barnets redan utsatta situation. Istället menar Kaldal att dessa situationer kanske borde lösas utomrättsligt, av experter inom andra områden än juridik. I takt med juridifieringen av familjen har samtidigt en uttalad samhällsambition varit att hjälpa familjer och barn att lösa sina konflikter utomrättsligt. Som exempel på detta finns möjlighet för föräldrar att sinsemellan ingå avtal om vårdnad, boende och umgänge med barnet. Dessutom erbjuder socialnämnden samarbetsamtal.³⁹ Barn som en samhällsangelägenhet talar för en lagstiftning som reglerar barn integritetsskydd gentemot vårdnadshavare på sociala medier. Det som talar emot denna åtgärd är samhällsambitionen att lösa familjekonflikter

³⁷ Rubenson 2005, s. 130f.

³⁸ Van Bueren 1998, s. 86. Mer om vårdnadshavarens separation från barnet, se avsnitt 5.2.2.

³⁹ Kaldal 2010, s. 24f.

utomrättsligt. Detta skulle kunna utgöra en lämplig lösning även för att skydda barns integritet i det här fallet.

Kaldal menar att det vid familjerättsliga processer är viktigt att det sker en gallring så att ”rätt” fall utreds vidare och övriga sorteras bort för att hanteras utomrättsligt istället. Att det ska bli rätt ställer så klart höga krav på denna gallring. En förprocess där alltför många fall sorteras bort riskerar att barn som behöver samhällets stöd missas. Om processen å andra sidan är alltför problemorienterad finns en risk för att en möjlig samförstånds lösning omintetgörs.⁴⁰ Frågan här blir därmed hur mål där ett barns integritet kränkts på grund av vårdnadshavarens publicering av personlig information på sociala medier bör hanteras. Rimligen ska detta mål gallras bort i förprocessen för att istället få en utomrättslig lösning i första hand, eftersom majoriteten av kränkningarna inte lär orsaka särskilt stora psykiska problem. Detta bör dock inte vara något som sker rutinmässigt utan en individuell bedömning bör ske från fall till fall, eftersom det kan röra sig om upprepade kränkningar där vårdnadshavarens beteende inte förändras trots försök till utomrättsliga lösningar.

3.3 Intressekonflikten mellan barnet och vårdnadshavaren

Ett av de mest fundamentala problemen med skyddet för barns integritet på sociala medier i förhållande till vårdnadshavaren är att det föreligger en intressekonflikt mellan skyddet för barnets integritet och vårdnadshavarens rätt till yttrandefrihet och familjeliv. Skyddet för integritet och autonomi är en grundprincip i vårt samhälle och rätten är det verktyg som finns för att försöka tillgodose denna rättighet. Varje vuxen människa besitter formellt denna rätt men på grund av ekonomiska, sociala eller kulturella orsaker, har olika personer och grupper lättare eller svårare att hävda nämnda rätt och att åtnjuta ett skydd mot angrepp på integriteten och autonomin.⁴¹

Även barn har rätt till integritetsskydd, dock menar Eva Svensson att den formella ståndpunkten är att skyddet mot ingrepp på autonomin och integriteten inte är lika långtgående när det kommer till barn. Deras behov av skydd kan till exempel inskränkas om det kan anses vara till barnets bästa. Autonomi förutsätter en förmåga för ansvar och en möjlighet att kunna tillvarata sina egna intressen. Den formella uppfattningen innebär därmed att barns integritet och autonomi ska ges allt större skydd och respekt ju äldre barnet blir.⁴² Denna synvinkel innebär att det i princip aldrig

⁴⁰ Kaldal 2010, s. 26.

⁴¹ Svensson 2001, s. 41.

⁴² Ibid, s. 41.

skulle vara integritetskränkande för en vårdnadshavare att publicera ett fotografi på sin nyfödda bebis, som inte har möjlighet att tillvarata sina intressen. Däremot skulle situationen bli annorlunda om fotografiet avbildade en tonåring som vårdnadshavaren inte frågat om lov innan publicering, då tonåringen hade haft möjlighet att ta ställning till detta och uttrycka sin åsikt.

I SOU 2008:3 påpekades att det inte finns någon särskild lagstiftning om skydd för barns personliga integritet. Kommittén bakom utredningen ansåg det särskilt angeläget att analysera barnens situation i och med den, ibland alltför långtgående, begränsning av integritetsskyddet som finns för barn till följd av att de står under förmyndarskap. I kommitténs mening var lagstiftningen i vissa fall otydlig vilket kan få som konsekvens att det är svårt att avgöra var gränsen för barns integritetsskydd går. I andra fall menade kommittén att lagstiftningen var tydlig och att lösningen på konflikten mellan barns och vårdnadshavares rättigheter var till vårdnadshavarnas fördel. Hur välgrundade dessa överväganden var kunde enligt kommittén ifrågasättas, då det inte verkade som att lagstiftaren haft klart för sig att barn, både principiellt och enligt barnkonventionen, har samma rätt till integritetsskydd som vuxna. Som exempel togs upp situationer där krav på samtycke ställs för att skydda en persons integritet. Detta utgör ett starkt skydd för vuxna men desto svagare för barn, framför allt i de situationer då barns och vårdnadshavares intressen går isär. I utredningen påpekades vikten av att därför ge tillräcklig uppmärksamhet åt denna problematik vid lagstiftningsarbete som rör barns förhållanden och behov av integritetsskydd. Detta för att i framtiden undvika att barns integritetsskydd slentrianmässigt åsidosätts till förmån för vårdnadshavarnas rätt att bestämma över sitt barn.⁴³ Denna problematik bör därför ges uppmärksamhet vid eventuellt lagstiftningsarbete för att stärka barns integritet på sociala medier.

I en senare utredning från Socialdepartementet angående implementering av barnkonventionen i svensk rätt har intressekonflikten mellan barn och vårdnadshavare berörts. Utredningen visade bland annat att i mål som rör barn, främst vuxnas våld mot barn, så värderas barnets utsaga med större försiktighet än den vuxnes, enbart grundat på att den förstnämnda är ett barn. I sådana mål går de vuxna ofta straffria för brott som, om de hade begåtts mot en annan vuxen, med största sannolikhet hade bestraffats. Ofta beror detta på att domstolen anlägger ett vuxenperspektiv och därmed hittar resonemang som kan försvara handlandet.⁴⁴

Att barns utsagor värderas lägre än vuxnas är ett uttryck för åldersmaktsordningen, där barn står under vuxna i hierarkin. Det visar på en bild av barn som mindre utvecklade och ofullständiga människor vars ord

⁴³ SOU 2008:3, s. 193.

⁴⁴ SOU 2016:19, s. 288f.

inte behöver beaktas i samma utsträckning som en vuxens. Det ger också en tydlig bild av den vuxna personen som normen i samhället, och barnet som avvikande. Barns ålder och mognad bör i min mening tas i beaktning vid värdering av deras utsagor eftersom barn kan utnyttjas av vuxna och inte alltid förstår konsekvenserna av sitt handlande. Därmed ska inte deras utsagor tillmätas mindre betydelse per automatik och vuxnas ord ska inte presumeras vara mer ”sanna”. Istället bör ett så bra samtal och vittnesmål som möjligt med barnen eftersträvas, genom att ha kompetenta tjänstemän som förhör och talar med dem, samt informerar dem på lämpligt sätt om vad som sker i processen. Detta blir särskilt viktigt när barnets och vårdnadshavarens åsikter går isär.

3.4 Barnets rätt att påverka

I svensk rätt kommer vårdnadsansvaret främst till uttryck i 6 kap. 11 § FB. I denna paragraf stadgas att vårdnadshavaren både har en rätt och en skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga utveckling. I takt med barnets utveckling har vårdnadshavaren en skyldighet att ta allt större hänsyn till barnets egna synpunkter och önskemål. Angående vissa personliga angelägenheter har barnet rätt att bestämma själv. I några fall är detta lagstadgat, som inom arbetsrätten där barnet har rätt att anta en anställning från och med viss ålder utan att vårdnadshavarens godkännande krävs. I andra fall kan ett barn få bestämma själv, utan konkret lagstöd, med beaktande av barnets mognad.⁴⁵ Ett sådant exempel skulle kunna vara att samtycka till publicering av bilder på barn på sociala medier, där det inte uttryckligen finns något lagstöd för att barnet själv måste samtycka.⁴⁶

Respekt för barnets åsikter stadgas i art. 12 barnkonventionen, men där ges inte barnet någon självbestämmanderätt. Enligt denna artikel har varje barn rätt att bilda och uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Hur stor betydelse barnets åsikter ska tillmätas beror på barnets mognad och ålder. Konventionen har i detta sammanhang haft stor påverkan då den markant har ökat barns möjligheter att delta och framföra sina åsikter i frågor som berör dem, bland annat i LVU-mål.⁴⁷

Många enskilda organisationer, som till exempel UNICEF och Rädda Barnens ungdomsförbund, har lagt ner resurser på att öka kunskapen och medvetenheten hos barn om deras rätt att höras. Idén om barns rätt att uttrycka sina åsikter är inte okontroversiell. Flera länder har valt att reservera sig för artikeln, på grund av att de har en annan syn på barn och beslutsfattande, dock inte Sverige. I länder där det råder en mer kollektiv

⁴⁵ Walin & Vängby, Zeteo, kommentar till 6 kap. 11 § FB.

⁴⁶ Se avsnitt 4.4.

⁴⁷ Rubenson 2005, s. 146f.

social struktur och beslut fattas i konsensus, är det svårare att acceptera att barn har egna åsikter som ska beaktas. Detta eftersom individens plats är underordnad kollektivets.⁴⁸ Även om kollektivistiska tankar utgör huvudargumentet bakom dessa länders reservationer finns det också paternalistiska drag, eftersom det är barns åsikter som inte behöver respekteras. Detta är i linje med åldersmaktsordningen och strukturer där vuxna, både enskilt och i kollektiv, har makt över barnen utan att detta är något som ifrågasätts utan snarare ses som naturligt.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén)⁴⁹ gör gällande att det inte räcker med lagstiftning som stadgar barns rätt att få sin åsikt hörd och respekterad, barnen måste även få kunskap om denna rättighet och hur de kan utöva den. Rätten att uttrycka sina åsikter ska gälla både på nationell och lokal nivå, i familjen samt skolan.⁵⁰ Barnrättskommittén har, i enlighet med art. 12 barnkonventionen, flertalet gånger rekommenderat konventionsstaterna att i definitioner av vårdnadshavarnas ansvar inkludera ett krav att lyssna till och ta barns åsikter på allvar. De menar att ett öppet klimat i hemmet öppnar för barnets möjlighet och vilja att delta i samhället i stort.⁵¹

Att vårdnadshavaren inhämtar sitt barns samtycke innan hen publicerar personlig information på sociala medier om barnet, och respekterar barnets åsikt, bidrar till att skapa ett sådant öppet klimat i hemmet som barnrättskommittén talar om. Ett aktivt lyssnande och hänsynstagande från vårdnadshavarens sida är ett första steg för att barnet ska känna sig betydelsefullt först i hemmet och sedan i samhället. Att låta barnet bestämma över publiceringen av personuppgifter om hen på sociala medier skulle utifrån detta resonemang gynna samhället och demokratin.

Barnkonventionen sätter inte upp någon nedre åldersgräns för rätten att uttrycka och få sin åsikt respekterad. Det står klart att barn från en tidig ålder kan bilda och uttrycka sina egna åsikter. Barnrättskommittén uppmanar konventionsstaterna till att skapa en positiv agenda för barnens rättigheter och att även de yngsta barnen ska visas respekt för deras person och erkännas som aktiva medlemmar i varje familj.⁵² I FN:s *Manual on Human Rights Reporting* påpekas att ett barn inte ska avfärdas som en passiv människa eller nekas möjligheten att vara involverad, under förutsättning att barnet inte är uppenbart oförmöget att forma sina egna åsikter. Rätten i art. 12 barnkonventionen ska respekteras oavsett barnets ålder och mognad och förmåga att uttrycka sina åsikter, dock ska dessa parametrar ska tas i beaktning vid avgörande av hur tungt ett barns åsikter

⁴⁸ Ibid, s. 146f.

⁴⁹ FN:s organ för att granska konventionsstaternas efterlevnad av barnkonventionen, för närmare redogörelse se avsnitt 5.3.2.

⁵⁰ Hodgkin & Newell 2007, s. 152.

⁵¹ Ibid, s. 165f.

⁵² Ibid, s. 153.

ska väga i en fråga.⁵³ Detta är i linje med Svenssons påstående att integritet och autonomi hör samman och att en treåring som inte vill ställa upp på en bild på Instagram inte behöver ges samma hänsyn som en tolvåring som motsätter sig vårdnadshavarens Facebookuppdatering.

Att låta barn ge fritt uttryck för sina åsikter är en förutsättning för barns delaktighet och ställer höga krav på vuxna i samtal med barn. Det finns invanda beteenden i samtal mellan vuxna och barn, till exempel är det ofta den vuxne som driver samtalet, ställer frågor, tolkar och värderar. Resultatet kan bli att samtalet blir alltför ledande och att det därmed blir svårt att utröna vad som är uttryck för barnets egentliga åsikt.⁵⁴ Ett barns åsikt om dess medverkan på sociala medier skulle på grund av detta kunna styras av föräldern, beroende på hur och om föräldern i ett samtal med barnet förklarar vad till exempel en publicering på Instagram innebär. Detta och huruvida föräldern ställer ledande frågor är sådant som kan påverka om barnet ger sitt samtycke till en publicering. På så sätt blir barnets verkliga åsikt inte hörd, trots att barnet har blivit tillfrågat. Detta är något som är svårt att reglera eller överhuvudtaget styra utan handlar snarare om respekt för barns åsikter och förmåga att fatta självständiga beslut.

3.5 Barnperspektiv eller barnets perspektiv?

Som nämndes i avsnitt 2.2 har barnrättskommittén i sin generella kommentar berört att trots barns förmåga att uttrycka känslor, idéer och önskingar på olika sätt, ses de som outvecklade och är maktlösa inom familjen. Barnrättskommittén ansåg på grund av detta att barnets rätt att uttrycka sig och få sina åsikter hörda ska förankras i bland annat barnets vardagliga liv hemma med familjen. Enligt barnrättskommittén är det upp till konventionsstaterna att vidta lämpliga åtgärder för att marknadsföra aktivt engagemang från föräldrar och därmed skapa möjligheter för barn att utöva denna rätt. För att rättigheten ska få genomslag krävs att alla vuxna tar sig an ett barnperspektiv, lyssnar på barn och respekterar deras värdighet och synpunkter.⁵⁵

I enlighet med barnkonventionen ska det vid alla beslut och åtgärder som vidtas, vilka berör barn, finnas ett tydligt barnperspektiv. Utgångspunkten för detta barnperspektiv är att barns fulla människovärde och integritet ska respekteras. Vuxna ska försöka förstå barnet och hur hen upplever sin situation och även analysera vilka konsekvenser olika beslut

⁵³ *Manual on Human Rights Reporting* 1997, s. 426.

⁵⁴ Kaldal 2010, s. 23.

⁵⁵ *General comment no. 7 (CRC/C/GC/7/Rev.1)* 2005, para. 14.

kan få för barnet. Att lyssna på barnet, och respektera hen som en individ med egna åsikter och uppfattningar, ingår också i barnperspektivet. Detta betyder däremot inte att barnets åsikter alltid måste följas, utan det är i slutändan den vuxne som bär ansvaret och ska fatta beslutet utifrån sina erfarenheter och kunskaper.⁵⁶

Enligt Kaldal har kunskapen om barns behov i allmänhet och barn som föremål för rättsprocesser i synnerhet vuxit snabbt under det senaste årtiondet. Därför ställs numera högre krav på de beslut som rör barns situation och framtid och på de aktörer som har till uppgift att föra fram barns perspektiv eller behov i utredningar och beslut som berör barnets situation. Kravet på barns delaktighet i beslut, och krav på en hög kunskapsnivå i rättsprocessen, medför också krav på rättsprocessens utformning och aktörernas kompetens. Trots specialisering och vidareutbildning av aktörer som ansvarar för utredningar och beslut riktas fortfarande kritik mot myndigheternas utredningsmetoder och det är svårt att såväl erhålla som behålla barnkompetens.⁵⁷

För att det ska finnas ett barnperspektiv anser således barnrättskommittén inte att det räcker med att en vårdnadshavare försöker att sätta sig in i barnets situation utifrån sina egna erfarenheter som barn. Vårdnadshavaren måste också lyssna på barnets åsikter så att barnet inte blir maktlöst och osynligt i familjen. Detta försvåras av situationen när barnet är så pass litet att det inte kan tala och har begränsade möjligheter att uppfatta händelser i omgivningen. Då är vårdnadshavarens egna erfarenheter från barndomen avgörande för om ett barnperspektiv är närvarande och vad det innebär. En problematik som uppstår just kring publicering på sociala medier är att detta är ett relativt nytt fenomen som inte fanns när de som har barn idag var unga. De kan därför inte relatera till vilken kränkning det kan innebära att få ett fotografi på sig publicerat på Instagram som hundra- eller till och med tusentals okända personer kan se för en obestämd tid framöver, utan att själv ha samtyckt till det eller ens blivit tillfrågad.

3.6 Barnets främsta företrädare

Gränsen mellan vårdnadshavarens befogenheter och barnets med- och självbestämmanderätt är otydlig i många frågor. Generellt företräder vårdnadshavaren barnet i frågor som rör den omyndiges person och har därutöver den mest omfattande kompetensen att företräda barnet.⁵⁸ Att barn under 18 år är omyndiga och har bristande rättshandlingsförmåga stadgas i 9 kap. 1 § FB. Som huvudregel innebär bristen på rättshandlingsförmåga att

⁵⁶ Prop. 2005/06:99, s. 38f.

⁵⁷ Kaldal 2010, s. 23f.

⁵⁸ Schiratzki 2014, s. 91. Detta regleras i 10 kap. 2 § FB.

barnet saknar processbehörighet, även i mål som rör barnet självt. Istället får i första hand vårdnadshavaren företräda barnet som dess ställföreträdare i rättsliga frågor där barnet är part.⁵⁹

Svensk barnrätt utgår ifrån ett skyddsperspektiv, vilket barnets bristande processbehörighet är ett uttryck för. Under de senaste decennierna har det motsatta perspektivet, aktörsperspektivet, blivit allt starkare. Detta perspektiv betonar barnets egen kapacitet och autonomi, vilket medför krav på att barn ska göras mer delaktiga och medbestämmande i beslut som rör dem själva, till exempel genom att ha rätt att vara part i mål.⁶⁰

Trots sin bristande rättshandlingsförmåga har barn rätt att uttrycka sin åsikt i vissa rättsfrågor. Detta beror på barnets mognad och ålder och vilken rättsfråga som är aktuell. Främst har barn över 15 år självbestämmanderätt i vissa situationer. Exempelvis finns regler angående barns talerätt i socialfrågor, barns äganderätt och processbehörighet i fråga om ansvar för brott. I flertalet andra frågor är däremot ett omyndigt barns rätt till inflytande, med- och självbestämmanderätt i förhållande till vårdnadshavarens rättigheter oprövat.⁶¹

Rörande publicering av foton på barn på sociala medier ska i första hand barnets vårdnadshavare tillfrågas. Det finns inget krav på att skolor ska fråga om samtycke, däremot rekommenderar Datainspektionen att skolpersonalen ska tillfråga vårdnadshavaren innan bilder från till exempel barnens klassutflykt läggs upp på internet. I vissa fall räcker det dock med att tillfråga barnet självt. Det finns ingen bestämd åldersgräns i PuL för detta men Datainspektionen rekommenderar från 15 år och uppåt.⁶² Datainspektionen menar att den som är underårig kan vara kapabel att förstå innebörden av, och lämna samtycke till, behandling av personuppgifter. Bedömningen utgår ifrån faktorer som ålder, uppgifternas art och ändamålet med behandlingen. Dessa faktorer kan göra att det inte räcker för utomstående att endast inhämta barnets samtycke, utan att även vårdnadshavarens medgivande krävs.⁶³ På Datainspektionens hemsida ges inga rekommendationer eller riktlinjer specifikt för vårdnadshavares publicering av foton på sitt barn. Om barnrättskommitténs rekommendationer ska följas bör varje barn bli tillfrågat för att deras åsikter ska bli förankrade i hemmet. Att ingen hänsyn tas till barns samtycke förstärker bilden av dem som outvecklade och de förblir osynliga och röstlösa i samhället som barnrättskommittén påstår.

⁵⁹ Regleras i 11 kap. 1 § 1 st. RB om ställföreträdare i rättegång, samt 10 kap. 2 & 3 §§ FB om ställföreträdare för barn. Se Saldeen 2013, s. 298ff.

⁶⁰ Kaldal 2010, s. 22.

⁶¹ Schiratzki 2014, s. 88f.

⁶² *Publicering på internet*, Datainspektionen, under rubriken *Några praktiska exempel*.

⁶³ *Samtycke enligt personuppgiftslagen*, Datainspektionen, under rubriken *Vem kan samtycka?*

I brottmålsfrågor har ett barn rätt att få en särskild företrädare om brottet som utreds har begåtts mot barnet och vårdnadshavaren kan misstänkas för brottet eller befaras inte komma att tillvarata barnets rätt på grund av sin relation till den misstänkte.⁶⁴ Företrädaren får dock inte väcka någon skadeståndstalan utan att allmänt åtal har väckts.⁶⁵ Skulle fråga om exempelvis vård och omhändertagande av barnet uppkomma på grund av bristande omsorg⁶⁶ kan ett offentligt biträde tillförordnas för barnet enligt 39 § LVU. Frågan skulle då röra vårdnadshavarens generella lämplighet snarare än kränkningen av barnets integritet genom publicering av personlig information på sociala medier specifikt.

Att vårdnadshavaren är barnets främsta företrädare i officiella sammanhang komplicerar situationen för ett barn vars personliga integritet har blivit kränkt. Förvisso skulle det vid ett brottmål eller vårdnadsfråga vara möjligt med utomstående hjälp, men vid exempelvis ett skadeståndskrav, står barnet relativt hjälplöst. Även om barnet har två vårdnadshavare är barnet fortfarande beroende av att den andra vårdnadshavaren är villig att hjälpa hen.

⁶⁴ 1 § lag (1999:997) om särskild företrädare för barn.

⁶⁵ 3 § 1 st. lag (1999:997) om särskild företrädare för barn.

⁶⁶ 2 & 6 §§ LVU.

4 Barns integritetsskydd

4.1 Inledning

Tidigare har synen på barn som rättssubjekt och intressekonflikten mellan barn och vårdnadshavare berörts. Ytterst relevant för uppsatsens syfte är också vilka författningar som finns för att skydda barns integritet och vilken status dessa har. Därför följer nedan en redogörelse för skyddet för integritet, specifikt gällande publicering av fotografier och annan personlig information på internet. Därefter presenteras och undersöks rätten till skydd för integritet i internationella konventioner, som EKMR och barnkonventionen, och nationell lagstiftning, som RF och FB. Slutligen diskuteras vårdnadshavarens motstående intressen i frågan.

4.2 Vårdnadshavarens skyldigheter vid publicering på sociala medier

Gällande publicering finns specifik lagstiftning i PuL. Denna lag är resultatet av införlivandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter. Detta direktiv har sitt ursprung i art. 8 EKMR om skydd för privatlivet.⁶⁷ På grund av EU:s dataskyddsreform kommer PuL att försvinna senast år 2018. PuL ersätts då av EU:s dataskyddspaket, bestående av en dataskyddsförordning⁶⁸ och tillhörande dataskyddsdirektiv⁶⁹. Vilka förändringar som kommer att ske och vad detta kommer att innebära i svensk rätt för skyddet för barns integritet på sociala medier presenteras i avsnitt 6.2.

⁶⁷ Se p. 10 preambeln till *Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter*.

⁶⁸ *Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG*, här efter dataskyddsförordningen.

⁶⁹ *Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF*.

PuL reglerar under vilka omständigheter en person får publicera personliga uppgifter om någon annan på internet, och därmed även sociala medier. Enligt 1 § PuL är lagens syfte att skydda människors personliga integritet från att kränkas genom att personliga uppgifter om dem sprids. Lagen blir därför aktuell i fråga om när, och under vilka villkor, en vårdnadshavare får publicera information om sitt barn på sociala medier.

4.3 Vad får publiceras?

Personuppgifter definieras i 3 § PuL som ”all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en person i livet”, däri inkluderas bilder, under förutsättning att personen kan identifieras utifrån bildupptagningen.⁷⁰ Reglerna om integritetsskydd i PuL har ansetts vara så pass långtgående att de endast bör omfatta fall där behovet av skydd är stort, som i exempelvis fall där personen ifråga själv kan ha ett eget anspråk på personlig integritet, och inte där det kan antas finnas enbart ett generellt anspråk.⁷¹

PuL innehåller två olika regelsystem, varav det ena reglerar hantering av personuppgifter i strukturerat material som exempelvis register. Det andra regelsystemet, som sociala medier faller in under, reglerar personuppgifter i ostrukturerat material och består enbart av en paragraf, 5 a § PuL, den så kallade *missbruksregeln*. Syftet med införandet av paragrafen var att åstadkomma en missbruksinriktad modell. Stadgandet innebär att personuppgifter som förekommer i löpande text, ljud och bild som huvudregel får publiceras fritt, så länge det inte kränker någons personliga integritet.⁷²

Missbruksregeln infördes i PuL 2007. Främsta anledningen till den nya lagregeln var att existerande hanteringsregler i lagen ansågs vara alltför byråkratiska och restriktiva i förhållande till det integritetsskydd som reglerna var menade att ge. Eftersom datorer hade blivit tillgängliga för i princip alla och envar, och möjligheten att använda datorer och hantera personuppgifter vidgats, bedömdes regelverket i PuL som otidsenligt. Eftersom reglerna skulle tillämpas varje dag av privatpersoner var det lämpligt med enklare regler som på ett konkret sätt kunde skydda den personliga integriteten.⁷³ Missbruksregeln ger uttryck för ett allmänt intresse att skydda privatpersoners integritet från kränkningar på internet, och inte bara i allmänhet. Paragrafen är så pass allmänt hållen att en instagrabild på ett barn mycket väl skulle kunna falla in under denna bestämmelse, dock finns det inte några rättsfall som berör barns integritet utifrån 5 a § PuL.

⁷⁰ Öman & Lindblom, Zeteo, kommentar till 3 § PuL, under rubriken *Personuppgifter*.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid, kommentar till 5 a § PuL, under rubriken *Inledning*.

⁷³ Prop. 2005/06:173, s. 17.

Vid bedömningen av om behandlingen av personuppgifter innebär en kränkning av den drabbades personliga integritet finns utgångspunkterna i 9 och 10 §§ PuL. I 9 § PuL återfinns grundläggande krav och i 10 § PuL stadgas när behandling av personuppgifter är tillåten. Om dessa bestämmelser har följts kan behandlingen av någons personuppgifter inte anses kränkande i lagens mening. Detta kan även gälla i vissa fall där behandlingen har omfattat känsliga personuppgifter. Vid bedömningen ska hänsyn inte enbart tas till vilka uppgifter som publiceras. Även andra faktorer ska tas i beaktning, som exempelvis sammanhanget uppgifterna förekommer i, syftet för vilket de behandlas och vilken spridning de har fått eller riskerar att få.⁷⁴ Denna definition av kränkning av personlig integritet har även Datainspektionen antagit.⁷⁵ Nedan följer vilka kriterier som enligt 9 och 10 §§ PuL aktualiseras vid vårdnadshavarens publicering av fotografier på sina barn på sociala medier.

4.4 Publicering på sociala medier

Om en vårdnadshavare skulle ta ett foto på sitt barn, där det tydligt framgår vem personen på bilden är, för att sedan lägga upp på sociala medier så skulle 5 a § PuL bli tillämplig. Därmed skulle en bedömning om denna behandling av personuppgifter som integritetskränkande göras utifrån 9 och 10 §§ PuL. I det här fallet skulle 9 § p. b PuL, vilken stadgar att personuppgiften måste behandlas på ett korrekt sätt eller i enlighet med god sed, kunna användas för att ifrågasätta handlandet. Vad som utgör ett korrekt sätt har ingen självständig betydelse i PuL:s mening, men i lagkommentaren ges som exempel om personuppgifterna har kommit fram på ett olagligt sätt, till exempel genom olaglig telefonavlyssning eller efter ett inbrott och därefter behandlas på ett sätt som faller in under PuL:s bestämmelser. Hur och under vilka omständigheter personuppgifterna publiceras är inte av relevans i detta skede. God sed och vad som utgör detta avgörs i rättstillämpningen mot bakgrund av bland annat branschregler, som har utarbetats på området av etablerade organisationer, och utifrån hur ansvarsfulla personuppgiftsansvariga i regel beter sig.⁷⁶ När det kommer till privatpersoner blir det svårare att bedöma vad som utgör god sed eftersom det inte finns några tydliga regler som de flesta utgår ifrån, oavsett kunskaper och erfarenheter av sociala medier. Vad som även blir problematiskt är nästa bedömningssteg, det vill säga 10 § PuL.

⁷⁴ Prop. 2005/06:173, s. 27.

⁷⁵ *Publicering på internet*, Datainspektionen.

⁷⁶ Öman & Lindblom, Zeteo, kommentar till 10 § PuL, under rubriken *Korrekt och laglig behandling i enlighet med god sed – punkt a och b*.

Enligt 10 § PuL krävs att den registrerade, i det här fallet barnet, har gett sitt samtycke till personuppgiftsbehandlingen. Samtycke definieras i 3 § PuL som "[v]arje slag av frivillig, särskild och otvetydig viljeyttring genom vilken den registrerade, efter att ha fått information, godtar behandling av personuppgifter som rör honom eller henne". Vad som kan konstituera en otvetydig viljeyttring står inte helt klart, men Agne Lindberg och Daniel Westman ger konkludent handlande som exempel.⁷⁷ Genom att barnet vänder bort ansiktet eller blir arg vid vårdnadshavarens fotografering och publicering på sociala medier skulle kunna tolkas som konkludent handlande och att samtyckeskravet enligt PuL skulle därmed inte vara uppfyllt. Vad som blir problematiskt är den bakomliggande synen på barn som inkapabla att fatta rationella beslut i kombination med deras bristande rättshandlingsförmåga, där vårdnadshavaren istället har rätt att företräda dem juridiskt och att bestämma över dem. Detta skulle kunna betyda att det räcker att vårdnadshavaren samtycker till publiceringen av personuppgifter för att det ska vara tillåtet enligt 5 a § PuL, vilket gäller som huvudregel i de fall en utomstående vill publicera personuppgifter om en minderårig på internet. I sådant fall blir barnets samtycke irrelevant för huruvida publicering ska bedömas som olovlig.

En annan problematik i definitionen av samtycke är att det ska vara informerat, det vill säga personen vars uppgifter publiceras ska förstå och inse betydelsen och konsekvenserna av samtycket.⁷⁸ Vad som krävs för att ett barn ska vara informerat beror på ålder och mognad. Att en elvaåring ska förstå vad Facebook är och vad en statusuppdatering innebär, utifrån vårdnadshavarens förklaring, är en rimlig utgångspunkt. Däremot kanske barnet inte förstår räckvidden av ett inlägg, vilka som kan nå av det och kommentera innehållet. Att bedöma vad en treåring kan förstå är ännu svårare. Vad som utgör ett informerat samtycke för ett barn blir därmed svårbedömt.

Ett undantag från samtyckeskravet är 10 § p. f PuL där samtycke från barnet, eller vårdnadshavaren, inte krävs om behandlingen av fotografiet är nödvändigt för att ett berättigat intresse hos den personuppgiftsansvarige, det vill säga vårdnadshavaren, ska kunna tillgodoses. Detta gäller endast om vårdnadshavarens intresse kan anses väga tyngre än skyddet för barnets personliga integritet.

Vad som utgör ett berättigat intresse enligt 10 § p. f PuL står inte helt klart. I regel gäller att om den registrerade meddelar att hen vill slippa fortsatt behandling så väger detta tyngre än den personuppgiftsansvariges intressen. Om ett barn säger till sin vårdnadshavare att barnet inte vill att fler bilder på hen laddas upp eller finnas publicerade på sociala medier ska det generellt väga tyngre än vårdnadshavarens intressen. I sådana fall finns det

⁷⁷ Lindberg & Westman 2002, s. 179.

⁷⁸ Ibid, s. 179.

inte längre förutsättningar för att behandla barnets personuppgifter. Uppgifterna måste då förstöras eller aidentifieras, under förutsättning att behandlingen inte är tillåten under någon av de andra punkterna i 10 § PuL. Enligt Datalagskommittén är det bara i synnerliga undantagsfall som den personuppgiftsansvariges intressen ska väga över intresset hos den som har motsatt sig behandlingen.⁷⁹ Detta synsätt har mötts av kritik från bland andra Lindberg och Westman, vilka menar att den registrerades invändning förvisso alltid ska ges betydelse i en intresseavvägning men då endast utgöra en av flera faktorer som vägs in.⁸⁰

4.5 Integritetskränkande enligt PuL?

Publicering av fotografier på sociala medier betraktas i normalfallet som behandling av personuppgifter, oavsett om namn eller annan information nämns eller inte. Av Datainspektionens tidigare informationsskrift från 2003 framgick att publicering av fotografier på internet kan uppfattas som integritetskänsligt, särskilt om det rör en enskilds privatliv eller om det är barn som har blivit avbildade. Detta uttalande om barn finns inte med i den senaste utgåvan av samma informationsskrift.⁸¹

I samma informationsskrift skriver Datainspektionen att publicering av personuppgifter på internet bör undvikas om någon motsätter sig detta och, i linje med Lindberg och Westman, invändningen kan anses sakligt motiverad, oavsett om uppgifterna kan verka harmlösa. Vad som skulle kunna utgöra en sakligt motiverad anledning framgår inte. Av Datainspektionens informationsskrift anges att det som regel inte är tillåtet att utan samtycke publicera bilder som inte kan anses som harmlösa. Fotografier på barn och ungdomar får ses som särskilt integritetskänsliga uppgifter.⁸² Utifrån Datainspektionens informationsskrift förefaller barn ha ett starkare integritetsskydd på internet och sociala medier än vad vuxna. Det finns en presumtion för att bilder på barn är mer integritetskänsliga, vilket inte finns rörande vuxna.

I en dom från Trollhättans tingsrätt stod B åtalad för brott mot personuppgiftslagen efter att ha publicerat fotografier på en internetsida föreställande sin svägerska som barn, utan hennes samtycke. I bedömningen om huruvida publiceringen kunde anses integritetskränkande, och därmed skadeståndsberättigande, ansåg domstolen att bilderna var av privat natur och att svägerskan inte hade haft skäl att anta att de skulle få en stor spridning bland okända. Det var därför av mindre betydelse att bilderna i sig

⁷⁹ Öman & Lindblom 2011, s. 240ff.

⁸⁰ Lindberg & Westman 2002, s. 182f.

⁸¹ Öman & Lindblom 2011, s. 260.

⁸² Ibid, s. 261f.

var av vardaglig karaktär och inte i sig anmärkningsvärda. B dömdes att betala skadestånd på 5 000 kronor till målsägande i enlighet med 49 § PuL, för kränkning av hennes personliga integritet i och med publiceringen av fotografier på internet.⁸³ I och med att domen kom år 2002, innan missbruksregeln infördes, gjordes tingsrättens bedömning utifrån de allmänna reglerna i PuL och inte 5 a § PuL.

Vad tingsrätten inte tog med vid bedömningen var huruvida att bilderna föreställde målsägande som barn utgjorde en försvårande omständighet eller inte. Detta kan bero på att i målet avgjordes även om den åtalade hade begått barnpornografibrott i och med publiceringen av bilderna. Vad som även är värt att notera är att bilderna var tagna från ett privat fotoalbum och inte tagna av B själv. Målsägande var dessutom vuxen vid tid för publicering.

Att både Datainspektionen har uttalat att publicering av fotografier av barn på internet är mer integritetskänsligt än andra motiv talar för att det finns ett starkare skydd för barn än vuxna. Datainspektionens utlåtande står i strid med Svenssons påstående om autonomi som avgörande faktor för integritetsskyddets räckvidd. Detta beror troligtvis på att de vill uppmärksamma barns utsatta situation i förhållande till vuxna då barn har vårdnadshavare som i slutändan bestämmer över dem. Bara för att det är en vuxen som fattar ett beslut behöver inte det automatiskt betyda att det är mer rationellt, bättre övervägt eller i barnets intresse.

Eftersom det inte finns fler rättsfall om barn vars personliga integritet blivit kränkt på grund av publicering av bilder på dem på sociala medier kan dagens integritetsskydds utsträckning ifrågasättas. Vet barn om att detta skydd finns och hur det kan utnyttjas? Har de insikt i att de inte ska behöva utsättas för detta, att de har en rätt till skydd för integritet? En förklaring står att finna i åldersmaksordningen och barns bristande resurser i förhållande till vuxna. I och med att de är omyndiga och saknar rättshandlingsförmåga, och därutöver är ekonomiskt beroende av sina vårdnadshavare, krävs det att staten eller någon annan vuxen företräder dem i deras ställe. Att exempelvis föra en civilrättslig skadeståndstalan mot sin vårdnadshavare på egen hand är inte möjligt förrän barnet är över 18 år, och därmed inte är barn längre. Detta lämnar barnet i en klart rättsligt svagare position.

⁸³ Trollhättans tingsrätts dom 2002-03-27 i mål nr B 5-02.

4.6 Europakonventionen

4.6.1 Lagstadgade mänskliga rättigheter

EKMR är sedan 1995 inkorporerad som lag i svensk rätt, vilket innebär att den autentiska konventionstexten är gällande som svensk lag och måste beaktas av domstol och andra myndigheter. Rättigheterna utgör en miniminivå och staterna får därmed lagstifta om ytterligare skydd.⁸⁴ Att EKMR är lag i Sverige utgör en fundamental skillnad mellan EKMR och barnkonventionen.

Eftersom EKMR inte inkorporerades som lag direkt vid ratificeringen av konventionen ställdes de svenska domstolarna inför frågan om vilken betydelse konventionen skulle få inom den svenska rättstillämpningen. Till följd av detta utvecklades principer som innebar att konventionen inte tillämpades direkt i Sverige men att svensk lag skulle tolkas i överensstämmelse med konventionen i så stor utsträckning som möjligt. Trots att EKMR fick relativt stort genomslag i den nationella rätten blev det med tiden problematiskt att den inte var direkt tillämplig. Fri- och rättighetsutredningen tillsattes och enades om att föreslå att konventionen skulle införlivas i svensk rätt, vilket senare genomfördes.⁸⁵ Trots att EKMR inte har grundlagsstatus i Sverige stadgas i 2 kap. 19 § RF att lag eller annan författning inte får meddelas i strid med konventionen.

Införlivningen av EKMR resulterade inledningsvis inte i någon dramatisk förändring, utan först efterhand har denna ändring fått betydelse. Svenska domstolar, främst högre instanser, har börjat tillämpa inhemsk lag på ett sådant sätt att de undviker att deras avgörande skulle kunna underkännas vid eventuell prövning i Europadomstolen.⁸⁶ Flera exempel på detta går att återfinna i praxis, bland annat högsta domstolens avgörande om att det svenska systemet med skattetillägg och skattebrott inte var förenligt med EKMR:s förbud mot dubbelbestraffning.⁸⁷

Ovanstående tyder på att EKMR har fått ett större genomslag och betydelse inom svensk rätt efter införlivningen. Samma effekt skulle kunna uppnås om barnkonventionen inkorporerades i Sverige och skyddet för barns integritet skulle kunna bli starkare, i och med att barnkonventionen då skulle få en högre status som rättskälla.

Att EKMR är lag betyder att det finns ett starkt skydd och en inkorporering av barnkonventionen skulle därmed tyckas obehövlig, eftersom skyddet för barns integritet är lagstadgat i och med in-

⁸⁴ Schiratzki 2014, s. 25.

⁸⁵ Danelius 2015, s. 42.

⁸⁶ Ibid, s. 42ff.

⁸⁷ NJA 2013 s.746.

korporeringen av EKMR. Vad som dock bör beaktas är att EKMR utgår från vuxna människor och deras behov. Att konventionen inte är utformad för barn specifikt gör att de ignoreras och glöms bort. Barn som grupp behöver extra skydd för att få samma mänskliga rättigheter som vuxna. Barns integritetsskydd skulle med stor sannolikhet bli starkare om barnkonventionen fick samma status som EKMR, eftersom detta skulle vara en markering att barns rättigheter tas på allvar och ska skyddas på bästa möjliga sätt.

4.6.2 Europakonventionen och barn

EKMR omnämner barn direkt i två av dess artiklar, art. 5 och art. 6.1. Barn omnämns indirekt i art. 8 om rätten till familjeliv, där skyddet för den personliga integriteten ingår. Förutom dessa direkta och indirekta omnämnanden uppkommer den fundamentala frågan om de mänskliga rättigheterna omfattar barn.

Essensen av mänskliga rättigheter är att *alla* människor i de fördragsslutande staterna har dem, vilket stadgas i art. 1 EKMR. I den juridiska doktrinen ökar erkännandet av barn som innehavare av mänskliga rättigheter. Erkännandet av barn som fullfjädrade juridiska personer inkluderar inte bara att de har rättigheter utan även att de är kapabla att själva tillvarata dessa rättigheter. Detta erkännande återspeglas emellertid inte i nationell lagstiftning. Barn är istället beroende av sina vårdnadshavare. Detta gör det svårt för barn att själva träda in i juridiska processer och kräva sina rättigheter enligt EKMR, eftersom det krävs att barnet först har uttömt alla nationella prövningsmöjligheter enligt art. 35.1 EKMR.⁸⁸

Att det inte finns någon åldersgräns innebär att barn har ett lagstadgat skydd för sin integritet, men eftersom EKMR utgår från vuxna och deras möjligheter att tillvarata sina rättigheter blir barnens skydd svagt då det är beroende av att vuxna bevakar deras intressen. Barnkonventionen behövs som ett komplement för att förstärka skyddet och ge barn möjlighet att bevaka sina egna intressen, oberoende av sina vårdnadshavare.

4.6.3 Ett europeiskt integritetsskydd

Skyddet för integritet stadgas i art. 8 p. 1 EKMR, vilken tar upp rätten till respekt för privatlivet. I p. 2 samma artikel fastställs under vilka omständigheter som denna rättighet får inskränkas. För att en inskränkning från offentlig myndighet ska vara tillåten krävs först och främst lagstöd. I övrigt måste det även anses vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till rikets säkerhet eller till bland annat skydd för andra människors fri- och rättigheter.

⁸⁸ Verhellen 2000, s. 133f.

Art. 8 EKMR innebär en förpliktelse för staten att avhålla sig från ingrepp i den personliga integriteten och ålägger det allmänna att vidta positiva åtgärder för att skydda individens integritet och privata sfär. Kraven som ställs på staten angående skyddsåtgärder måste vara rimliga. Det som kan förväntas är att staten stiftar lagar som ger ett tillfredsställande skydd för privatliv, familjeliv, hem och korrespondens. Dessutom ska de rättsvårdande myndigheterna kontrollera att dessa lagar respekteras.⁸⁹ I enligt med art. 8 EKMR kan Europadomstolen ålägga staterna en skyldighet att handla, till exempel att vidta rimliga åtgärder för att få trakasserier riktade mot en person eller grupp att upphöra.⁹⁰

I skyddet för integriteten ingår också en allmän rätt att bli lämnad ifred, det vill säga ett skydd mot alltför närgången uppmärksamhet. Detta kan innefatta ett skydd mot att bli fotograferad och att få fotografier, videor eller liknande, av privat karaktär publicerade. I dessa fall ska, som tidigare nämnts, art. 8 EKMR balanseras mot yttrandefriheten i art. 10 EKMR.⁹¹ Yttrandefriheten kan ta överhanden om det finns ett tillräckligt starkt allmänt intresse av att negativ information eller nedsättande omdömen om en person publiceras. Huruvida personen är känd och om de uppgifter som publicerats varit sanna har också betydelse vid bedömningen.⁹² Som framgår av det rättsfall som presenteras nedan krävs ingen publicering av fotografier för att det ska kunna bedömas som en kränkning av den personliga integritet och art. 8 EKMR.

4.6.4 Trygghet i hemmet

I Europadomstolens dom *Söderman mot Sverige* hade en man smygfilmatiserat sin fjortonåriga styvdotter. Styvpappan hade placerat en filmkamera i badrummet, riktad mot platsen där flickan brukade byta om, men undandömd för att hon inte skulle upptäcka den. Filmen brändes av flickans mamma innan någon hann se den. Styvpappan friades i svensk domstol eftersom det vid tillfället för händelsen inte fanns någon brottsbestämmelse som täckte in denna typ av handling. Flickan och hennes mamma väckte talan vid Europadomstolen med stöd av art. 8 EKMR och rätten till skydd för privatliv. Europadomstolen dömde Sverige att betala skadestånd till flickan och gav kritik till den svenska staten för brister i lagstiftningen på området.⁹³

Vad Europadomstolen särskilt lade vikt vid i sin dom var att fotograferingen hade skett i flickans hem. Att det var styvpappan som hade utsatt henne för detta bedömdes också som en försvårande omständighet.

⁸⁹ Danelius 2015, s. 365.

⁹⁰ Danelius 2015, s. 366.

⁹¹ För mer om problematiken kring yttrandefrihet, se avsnitt 4.9.

⁹² Danelius 2015, s. 374ff.

⁹³ *Söderman mot Sverige*, den 12 november 2013.

Anledningen härtill var att varje barn ska känna sig trygg i hemmet och ha rätt, och kunna förvänta sig, att lita på vuxna i sin närhet, framför allt föräldrar och styvföräldrar.⁹⁴

Avgörandet Söderman mot Sverige tyder på att barns trygghet i hemmet och gentemot vuxna i sin närhet är något som Europadomstolen ser som ett fundamentalt värde. Detta ska vara något som barn både har rätt till och ska kunna förvänta sig. Oavsett vad som är syftet med fotografering och publicering av personlig information kan situationen anses allvarligare just på grund av relationen barn och vårdnadshavare. Ett barn ska kunna förvänta sig att vårdnadshavaren och andra närstående familjemedlemmar inte publicerar bilder på barnet utan att först be om barnets tillåtelse eller åtminstone att föräldern inte lägger upp personlig information som kan anses kränkande. Oavsett innehåll i den publicerade informationen kan underlåtenhet att tillfråga barnet anses utgöra en kränkning i sig då barnets självbestämmanderätt inte heller respekteras.

4.7 Barnkonventionen

4.7.1 Barnkonvention och dess funktion

För att befästa och skydda barns rättigheter finns FN:s barnkonvention, vilken tidigare har berörts i uppsatsen. Barnkonventionen är ratificerad av Sverige men gäller inte som svensk lag. Ratificeringen skedde genom en fördragskonform tolkning, det vill säga att riksdagen bekräftade att normharmoni förelåg mellan barnkonventionen och svensk lag. Genom ratificeringen har den svenska staten åtagit sig en folkrättslig förpliktelse att följa densamma. Riksdag och regering måste därmed anpassa svensk normgivning efter barnkonventionens innehåll. Även domstolar och andra myndigheter har en skyldighet att tolka svenska författningar i enlighet med barnkonventionens artiklar.⁹⁵ I mars 2016 presenterades en statlig utredning om vilka konsekvenser en inkorporering av barnkonventionen i svensk rätt skulle få. I utredningen föreslogs att barnkonventionen i sin helhet skulle införas som svensk lag.⁹⁶

Barnkonventionens rättigheter gäller endast för barn, vilket kan jämföras med 1 kap. 2 § 5 st. RF som föreskriver specifikt att barns rätt ska tas till vara. Detta kan tyckas märkligt i och med att EKMR är till för att skydda allas mänskliga rättigheter, däribland inkluderat barn. Singer menar att för att skyddet för mänskliga rättigheter ska bli effektivt och omfatta alla så måste varje grupp, så som barns, särskilda intressen lyftas fram på detta

⁹⁴ Ibid, para. 117.

⁹⁵ Schiratzki 2014, s. 24.

⁹⁶ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag. Se avsnitt 6.3.

sätt. Barns rättigheter skiljer sig i princip inte från vuxnas då de är konstruerade på samma sätt. Utgångspunkten är därför, enligt Singer, att barnet, i likhet med vuxna, är en kompetent individ med förmåga att själv förfoga över sina rättigheter. Däremot kan avvikelser göras från denna utgångspunkt, med hänsyn till barnets bristande autonomi och självbestämmande. Så snart barnet kan delta har barnet emellertid en sådan rätt.⁹⁷

I preambeln till barnkonventionen beskrivs familjens viktiga roll både för samhället och individen. Vikten av att ett barn får växa upp i en trygg familjemiljö med en atmosfär av lycka, kärlek och förståelse tas upp här. I preambeln sägs även att barn, på grund av deras omognad, behöver särskilt skydd och omsorg, vilket inkluderar ändamålsenligt juridiskt skydd. Detta motiverar en särskild konvention om skydd för barns rättigheter, utöver FN:s konvention för mänskliga rättigheter. Barnkonventionen bygger på en avvägning mellan två principer; att barnet är och bör vara ett självständigt rättssubjekt, med samma värde och rättigheter som vuxna, samtidigt som de är i behov av extra omsorg och skydd på grund av sin sårbarhet.⁹⁸

Barnkonventionen tar främst sikte på det offentliga skyldigheter inom den rättsliga sfären, eftersom det är stater som har förbundit sig att följa konventionen och inte privata aktörer. Det civilrättsliga förhållandet mellan barn och vårdnadshavare regleras också av barnkonventionen och bland annat ska principen om barnets bästa komma i främsta rummet även för vårdnadshavare.⁹⁹

Barnkonventionen tar upp den avvägning som måste göras för att skydda barn men samtidigt inte osynliggöra dem och deras åsikter, vilket är högst relevant i frågan om vårdnadshavarens rätt att publicera bilder på sitt barn. Här handlar det om just dessa saker men de vägs för en gångs skull inte mot varandra, utan det är vårdnadshavaren som måste stå tillbaka och lyssna på barnets åsikter för att inte orsaka skada.

4.7.2 Barnets rätt till privatliv enligt barnkonventionen

Skyddet för barns integritet regleras i art. 16 i barnkonventionen och benämns som rätten till privatliv. I första stycket stadgas ett barns skydd mot olagliga eller godtyckliga ingrepp i privat- och familjeliv, hem och korrespondens. Olagliga angrepp på barnets heder eller anseende får inte heller ske. I andra stycket står det att ett barn har rätt till lagens skydd mot

⁹⁷ Singer 2012, s. 84.

⁹⁸ Svensson 2001, s. 40.

⁹⁹ Schiratzki 2014, s. 30.

sådana angrepp. Skyddet gäller dels gentemot staten, dels gentemot föräldrar. Det innebär inte ett absolut förbud mot alla intrång i privatlivet, utan sådana åtgärder och handlingar som är överdrivna, oresonliga eller oproportionerliga i förhållande till vilket mål som är menat att uppnås.¹⁰⁰

Detta innebär att ett lagstadgat förbud mot publicering av bilder på minderårig på Internet och sociala medier skulle kunna införas i svensk rätt med stöd av art. 16 barnkonventionen. Artikel 16 ger inte uttryckligen något sådant skydd och eftersom barnkonventionen inte är lag i Sverige skulle det inte gå att döma någon till ansvar för integritetskränkning enbart med stöd av denna artikel. Artikel 16 i sig kan därför inte anses ge något starkt skydd, utan det är snarare inkorporeringen av den i inhemsk rätt som skulle kunna ge resultat.

4.7.3 Barnets bästa som princip

Barnets bästa används som en princip som dels ska genomsyra lagstiftning och administrativa beslut, dels användas för att tolka och ge innehåll åt barnkonventionens artiklar. Barnrättskommittén har sedan barnkonventionens uppkomst arbetat för att begränsa möjligheterna till fria tolkningar av begreppet.¹⁰¹ Enligt kommittén ska följande faktorer ingå vid beaktande av barnets bästa: barnets inställning och identitet, bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av relationer, omsorg, skydd och säkerhet, utsatthet, rätt till hälsa och utbildning.¹⁰²

I svensk rätt förordas skilda tolkningar av barnets bästa i olika författningar, som exempelvis FB och LVU. Dessa olika tolkningar förklaras med att förståelsen av barnets bästa varierar beroende på aktuellt rättsområde. I förarbetena har förslag lagts fram om att barnets bästa ska tolkas både ur ett objektiva och ett subjektiva perspektiv. Det objektiva perspektivet bygger på forskning och erfarenhet medan det subjektiva perspektivet innebär att barnet blir lyssnat på och hans eller hennes åsikter blir inkluderade i beslutsfattandet.¹⁰³ Mattsson har i sin studie om barn i familjehem valt att på liknande sätt skilja på barnets *behov* och barnets *intressen*. Barnets behov utgörs av vad samhället och vuxna överlag anser att ett barn behöver medan intressen utgår från barnets egen uppfattning av sin situation.¹⁰⁴ Denna uppdelning blir relevant här eftersom vårdnadshavarens och barnets åsikter om vad som är en godtagbar publicering eller inte kan gå isär. Både behov och intresse utgör delar av barnets bästa och

¹⁰⁰ *Manual on Human Rights Reporting* 1997, s. 437.

¹⁰¹ Schiratzki 2014, s. 31.

¹⁰² *General Comment No. 14 (CRC/C/GC/14)* 2013, para. 52-79.

¹⁰³ Schiratzki 2014, s. 32.

¹⁰⁴ Mattsson 2006, s. 84.

bör därför vägas in vid en bedömning av vad som skulle kunna utgöra en integritetskränkning.

I utredningen om inkorporeringen av barnkonventionen som svensk lag menades att barnets bästa inte kan definieras generellt utan måste utgå från varje individuellt barn och barnets specifika situation. Begreppet ska ses som ett tillvägagångssätt i varje beslutsprocess där barn är inblandade. Barnets bästa får inte reduceras till ett innehållslöst begrepp, användas för att begränsa andra rättigheter eller tolkas som en negativ rättighet. Det är inte heller något som kan definieras av en enskild handläggare eller myndighet. Enligt utredningen så användes begreppet på just dessa sätt i Sverige. Innebörden av barnkonventionens rättigheter måste vara tydligt förankrad i de tolkningar av mänskliga rättigheter som gäller enligt folk-rätten. I annat fall blir barnkonventionen ett dokument som antas kunna ge svar på hur barn ska behandlas och vad barn har för rättigheter i olika situationer. Barnkonventionen riskerar också att bli ett dokument som kan användas av olika organisationer, för olika intressen, där rättigheterna ges olika innebörd och betydelse, om det inte finns tydliga tolkningar att förhålla sig till.¹⁰⁵

Att det finns flera tolkningar inom svensk rätt för vad som utgör barnets bästa kan vid en första anblick anses gå emot barnrättskommitténs försök att begränsa möjligheten till fria tolkningar av begreppet. Vid närmare eftertanke kan dessa skilda tolkningar beroende på rättsområde utgöra en begränsning, eftersom vad som utgör barnets bästa då kan anpassas mer specifikt till situationen och tolkningsutrymmet kan minskas. Därmed kan de olika tolkningarna av barnets bästa som förordas i svensk rätt anses vara i linje med barnrättskommitténs ambitioner. Det som talar emot detta är vad som har framkommit i den senaste statliga utredningen om barnkonventionen, där det har visat sig finnas stort tolkningsutrymme för enskilda handläggare och myndigheter av vad som är barnets bästa. Detta tenderar att riskera att barnets bästa utnyttjas för att tillgodose vissa enskilda intressen.

I fallet med bilder på barn som publiceras på sociala medier kan det anses vara för barnets bästa som vårdnadshavaren bestämmer vad som ska publiceras på barnet eller inte, eftersom vårdnadshavaren som vuxen förväntas kunna fatta rationella beslut baserat på kunskap och erfarenhet. Vad som då inte tas in i bedömningen är barnets egen inställning och identitet, och därmed även känslor som kan bli kränkta av vårdnadshavarens beteende. Då blir inte längre vårdnadshavarens bestämmanderätt vad som utgör barnets bästa i den situationen. Ett tydliggörande av vad som utgör barnets bästa i svensk rätt hade gynnat barnets möjlighet att tillvarata sina rättigheter och barnets integritetsskydd hade därmed också förbättrats. Detta

¹⁰⁵ SOU 2016:19, s. 315.

hade även varit i linje med barnrättskommitténs tankar om vad som utgör barnets bästa och det begränsade tolkningsutrymmet för detta.

Barnrättighetsutredningens kritik riktar sig förvisso mot myndigheter och inte vårdnadshavare. Dock hade myndigheter, som till exempel Datainspektionen, kunnat göra en allmän tolkning för vad som är barnets bästa på sociala medier, riktad till vårdnadshavare att följa. På så sätt hade dels myndigheten fått en enhetlig tillämpning av begreppet vid eventuella inspektioner, dels hade vårdnadshavare fått tydligare riktlinjer att förhålla sig till, mer än barnets bästa.

4.8 Övrigt skydd för barnets integritet

Den nationella lagstiftningen i Sverige speglar de internationella konventionerna som berörts ovan, vilket beror på Sveriges ratificering av dessa. Barnets integritet har getts lagstadgat skydd i 6 kap. 1 § FB. Där föreskrivs bland annat att barnet ska behandlas med aktning för sin person och inte får utsättas för kränkande behandling. Detta integritetsskydd blir starkare i takt med barnets stigande ålder men begränsas av att vårdnadshavarna måste kunna fullgöra sin tillsynsskyldighet enligt 6 kap. 2 § FB. Exempel på kränkande behandling kan vara rumsarrest och öppnande av brev och annan korrespondens. Vid bedömning av vad som kan anses kränkande ska barnets ålder och mognadsgrad tas i beaktning. Förbudet riktar sig mot sådan behandling som kan medföra fara för barnets personlighetsutveckling, som exempelvis att föräldrarna systematiskt förlöjligar barnet. Paragrafen innehåller vidare ett krav på att barnet ska få trygghet, leva i ett stabilt förhållande och ha någon att lita på.¹⁰⁶

Fotografier där ett barn till exempel spiller, ramlar eller blir arg kan vuxna tycka är gulliga och roliga, medan barnet självt tycker att det är pinsamt och vill undvika spridning. Att barnets vårdnadshavare publicerar dessa bilder och videoklipp på sitt barn med jämna mellanrum skulle kunna utgöra ett systematiskt förlöjligande och bidra till att barnet känner sig otryggt i hemmet och utan någon närstående att lita på.

I 1 kap. 2 § 4 st. RF ges ytterligare skydd för barns integritet. I bestämmelsen stadgas att den offentliga makten ska värna den enskildes privatliv. Här återfinns ett generellt skydd för alla svenska medborgare. Som formuleringen antyder utgör detta ett målsättningsstadgande snarare än ett absolut skydd. Då det vänder sig mot statens skyldigheter och inte vårdnadshavarens handlar det om att staten ska lagstifta eller vidta andra lämpliga åtgärder så att barns integritet inte kränks, exempelvis som har gjorts i 6 kap. 1 § FB. Huruvida detta skydd är tillräckligt kan diskuteras

¹⁰⁶ Walin & Vängby, Zeteo, kommentar till 6 kap. 1 § FB.

utifrån vad det allmänna gör för att bidra till att vårdnadshavare gör vad som krävs för att efterfölja bestämmelsen och respektera sitt barns integritet.

2 kap. 6 § 2 st RF är en mer specifik bestämmelse om att varje enskild är skyddad mot ingrepp i den personliga integriteten gentemot det allmänna, under förutsättning att detta sker utan personens samtycke och att det innebär kartläggning eller övervakning av den enskilde. Denna bestämmelse infördes relativt nyligen med intentionen att stärka det grundlagsstadgade integritetsskyddet. I propositionen uttalades att respekten för individens självbestämmande är grundläggande i en demokrati.¹⁰⁷ Vad som bör noteras är att även den här bestämmelsen gäller förhållandet mellan den enskilde och staten och inte individer emellan.

Trots att ingen av dessa bestämmelser tar sikte på förhållandet individer emellan berör de grundsatsen att privat- och familjelivet är något staten inte ska blanda sig i. Individen skyddas från statens ingrepp men inte gentemot andra individer. Detta innebär att vuxnas beteende gentemot barn istället kan skyddas och undkomma statens ingripande. Barn har då ingen möjlighet att i första hand skydda sig själva mot integritetskränkande handlingar från vuxna och kan inte heller söka hjälp från allmänheten med stöd av denna bestämmelse. Det finns andra bestämmelser, som inte är på grundlagsnivå, om hur barn kan få hjälp genom allmänna insatser, något som kommer att behandlas längre fram i uppsatsen.

4.9 Motstridiga intressen till integritetsskyddet

Vid tolkning av PuL ska yttrandefriheten i art. 10 EKMR, 2 kap. 1 § 1 st regeringsformen (RF) och motsvarande lagrum i yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) och tryckfrihetsförordningen (TF) beaktas. I 2 kap. 1 § p. 1 RF skyddas var och ens frihet att genom olika medier meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. I samma paragraf andra stycket hänvisas till TF och YGL där yttrandefriheten regleras mer ingående. Då sociala medier inte är tryckta medier i TF:s mening skulle de istället kunna falla in under YGL:s skydd. För databaser på internet, likt sociala medier, krävs för skydd och ansvar enligt YGL att det finns utgivningsbevis och en ansvarig utgivare.¹⁰⁸ Varken Instagram, Facebook och Twitter har en ansvarig utgivare, varför varje enskild användare ansvarar för sina egna publiceringar.¹⁰⁹ Skyddet i RF gäller däremot var och en, oavsett om

¹⁰⁷ Prop. 2009/10:80, s. 176.

¹⁰⁸ 1 kap. 9 § 2 st YGL. *Databasregeln*, reglerar under vilka förutsättningar tillhandahållande av information från en databas på internet omfattas av YGL.

¹⁰⁹ *Tryck- och yttrandefrihet*, Statens medieråd.

ansvarig utgivare finns. Yttrandefriheten skyddas vidare i art. 10 EKMR. EKMR ger däremot inte ett lika starkt skydd som RF, TF och YGL då den, till skillnad från dem, inte är grundlag.

Yttrandefriheten är inte en absolut rättighet utan får enligt 2 kap. 20 § 1 st. 1 p. RF begränsas i enlighet med 2 kap. 21-24 §§ RF. I 2 kap. 21 § RF stadgas att ändamålet med en sådan begränsning måste vara godtagbart i ett demokratiskt samhälle. En begränsning av yttrandefriheten skulle i detta sammanhang kunna vara antingen ett strikt eller villkorat förbud mot att publicera bilder på underåriga på sociala medier, överhuvudtaget eller utan deras medgivande. Syftet med en sådan begränsning skulle vara att skydda barns integritet, vilket utgör en mänsklig rättighet, och som därmed skulle kunna vara godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Att skyddet för barns integritet skulle ha företräde framför vuxnas yttrandefrihet är ingen självklarhet, vilket utreds närmare nedan.

Enligt 2 kap. 23 § RF får yttrandefriheten begränsas med hänsyn till bland annat enskildas anseende och privatlivets helgd. Enskildas anseende syftar främst till ärekränkingsbrotten i 5 kap. BrB medan bestämmelserna i PuL faller in under skyddet för privatlivets helgd.¹¹⁰ En begränsning av yttrandefriheten med hänsyn till barnets integritet är därmed möjlig med hänvisning till dessa bestämmelser och en sådan finns också i och med 5 a § PuL. Frågan blir här om den bestämmelsen räcker eller om det behövs ett starkare eller annorlunda skydd för barn och om det i så fall skulle vara förenligt med relevanta bestämmelser i RF.

I RH 2004:51 stod en lokalvårdare åtalad för brott mot PuL efter att ha publicerat uppgifter på internet om andra anställda. Den åtalade hävdade till sitt försvar bland annat att PuL stred mot yttrandefriheten i den svenska grundlagen och EKMR. Göta hovrätt valde att vända sig till EU-domstolen för ett förhandsavgörande i frågan. I sitt förhandsavgörande klargjorde EU-domstolen att EG-direktiv 95/46/EG, inkorporerad genom PuL, inte utgör en begränsning i sig av yttrandefriheten. Däremot ankommer det på nationella myndigheter och domstolar som har till uppgift att tillämpa de nationella bestämmelserna att göra detta på ett sätt så att en jämvikt mellan aktuella rättigheter och skyldigheter uppnås. Vid en sådan avvägning ska även grundläggande mänskliga rättigheter som skyddas genom EKMR beaktas.¹¹¹ Vid en bedömning av om ett barns integritet har kränkts genom att vårdnadshavaren har publicerat ett videoklipp med barnet på Facebook, skulle domstolen behöva väga vårdnadshavarens yttrandefrihet mot barnets skydd för integritet. Skadestånd skulle kunna utdömas till barnet enligt PuL då denna lag inte strider mot den grundlagsskyddade yttrandefriheten.

¹¹⁰ Eliason m.fl., Zeteo, kommentar till 2 kap. 23 § RF, under rubriken *Yttrande- och informationsfriheterna; inskränkingsmål*.

¹¹¹ EG-domstolens förhandsavgörande 6 november 2003 i mål C-101/01, para. 90.

5 Åtgärder till skydd för barnets integritet

5.1 Inledning

Föregående kapitel behandlade konventioner och lagrum som skyddar barns integritet, både generellt och specifikt på internet och sociala medier. I detta kapitel kommer åtgärder som vidtagits på nationell och internationell nivå för att bevaka detta skydd att presenteras.

Inledningsvis undersöks sanktionerna i PuL varefter följer en redogörelse för prövning i Europadomstolen. Därefter presenteras granskning och uppföljning av Sveriges efterföljande av barnkonventionen, i form av barnrättskommittén på internationell nivå och barnombudsmannen på nationell nivå. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om regeringens strategi för myndigheter och organ för att skydda barns rättigheter enligt barnkonventionen.

5.2 Konsekvenser av vårdnadshavarens olaga publicering

5.2.1 Sanktioner enligt PuL

Publicering av personuppgifter regleras i PuL och där stadgas även hur överträdelser av lagen ska motverkas, uppmärksammas och bestraffas. Datainspektionen är en statlig myndighet som bedriver tillsynsverksamhet för att motverka att individers personliga integritet kränks. Deras arbetsuppgifter inkluderar bland annat att utreda påstådda kränkningar på internet.¹¹²

Den brukliga sanktionen vid överträdelse av PuL är skadestånd till personen vars uppgifter registrerats, i det här fallet barnet, enligt 48 § PuL. Detta är en specialregel i förhållande till skadeståndslagen (1972:207) (SkL) och har därför företräde framför nämnda lag. Ersättning enligt 48 § PuL ska utgå för den skada och kränkning av den personliga integriteten som behandlingen av personuppgifter utgjort, det vill säga publiceringen av bild på sociala medier. Ersättningsskyldigheten kan jämkas, om det kan anses

¹¹² Så här arbetar Datainspektionen med internetfrågor, Datainspektionen.

skäligt, i den mån personen som publicerat uppgifter visar att kränkningen inte berodde på hen.¹¹³

En väsentlig skillnad mellan skadeståndsskyldigheten i PuL och SkL är att SkL kräver att ett brottsligt förfarande påvisas för att ersättning ska utgå för ideell skada. I PuL har lagstiftaren uteslutit detta eftersom det ansågs mindre lämpligt att en person skulle lämnas utan möjligheter till skadestånd för en kränkning där missbruksregeln överträtts men något brott inte begåtts. Värt att notera är även att det råder tio års preskriptionstid för skadeståndstalan i enlighet med preskriptionslagen (1981:130).¹¹⁴ I ett beslut från Justitiekanslern bedömdes preskriptionstiden starta i samband med att skadan uppkommer och inte när publiceringen sker.¹¹⁵

En sådan särskild företrädare som beskrevs i avsnitt 3.6 skulle inte bli aktuell för barnet vid en eventuell skadeståndstalan med stöd av 5 a § PuL, eftersom en sådan företrädare inte får väcka skadeståndstalan utan att allmänt åtal väckts. Hur gammal barnet är när hen känner sig kränkt av publiceringen, påverkar också barnets möjlighet att kräva skadestånd från vårdnadshavaren, på grund av preskriptionstiden. Om barnet hinner fylla 18 år innan preskriptionstiden har gått ut har barnet möjlighet att själv för skadeståndstalan. Att bedöma när skadan uppstår kan bli problematiskt i och med att detta inte nödvändigtvis behöver ha skett i samband med publiceringen.

Straffbestämmelsen i 49 § PuL stadgar att en person som bryter mot bestämmelserna i PuL, däribland 5 a §, kan dömas till böter eller fängelse. I förarbetena har man ansett att sådan behandling som avses i 21 § PuL, bland annat behandling av uppgifter rörande lagöverträdelser som innefattar brott, bör vara straffbelagd, även när det förekommer i ostrukturerad form. För att en gärning ska vara straffbar krävs antingen uppsåt eller grov oaktsamhet. Det krävs att uppgifterna är av särskilt allvarlig art för att fängelse eller böter ska utdömas som straff.¹¹⁶ Skadestånd är därför en mer trolig påföljd än fängelse vid publicering av fotografier på barn på sociala medier om ett sådant fall skulle komma till domstolsprövning. Skadestånd utesluter dock inte att vårdnadshavaren döms även till böter eller fängelse.

5.2.2 Brister i omsorgen enligt LVU

Skadestånd, fängelse och böter är möjliga sanktioner i de fall en vårdnadshavare kränker sitt barns integritet genom att publicera personlig

¹¹³ Prop. 2005/06:173, s. 43.

¹¹⁴ Lindblom & Öman, Zeteo, kommentar till 48 § PuL, under rubriken *Inledning*.

¹¹⁵ Justitiekanslerns beslut 2011-02-02, dnr 2483-08-42.

¹¹⁶ Prop. 2005/06:173, s. 44f.

information om barnet på sociala medier. Att kränka sitt barns integritet kan anses som en brist i omsorgen av barnet, då en av vårdnadshavarens huvuduppgifter är att skydda barnet och skapa en trygg miljö.

I 2 § LVU stadgas bland annat att ett barn ska beredas vård om hen blir utsatt för psykisk misshandel eller brister i omsorgen som kan skada barnets utveckling eller hälsa. Enligt förarbetena är det svårt att dra någon tydlig gräns mellan psykisk misshandel och brister i omsorgen. Båda handlar om att vårdnadshavaren brister i hänsyn till barnets behov och i insikten om vad ett barn är. Vårdnadshavaren uppfattar det som att barnet finns där för att uppfylla den vuxnes behov och barnet ses inte som en egen person. Förväntningarna på barnet blir orealistiska och överensstämmer inte med barnets utvecklingsnivå. Trots denna svåra gränsdragning är det enligt regeringen viktigast att barn och unga vars hälsa och utveckling riskerar att skadas får det stöd och skydd de behöver. En individuell bedömning måste göras i varje enskilt fall.¹¹⁷

I 6 kap. 7 § FB stadgas att om en förälder, vid utövandet av vårdnaden av sitt barn, försummar eller i övrigt brister i omsorgen på ett sådant sätt som medför fara för barnets hälsa eller utveckling, ska rätten besluta om ändrad vårdnad. Frågan om ändrad vårdnad prövas på talan från socialnämnden eller i samband med mål om äktenskapsskillnad mellan föräldrarna eller i mål enligt 6 kap. 5 § FB, det vill säga där någon av eller båda föräldrarna väcker talan om ändrad vårdnad. Paragrafen hör samman med 1 § 2 st LVU, vari det stadgas att vård ska beredas barn och unga om deras samtycke inte kan inhämtas och en situation enligt 2 § LVU föreligger.¹¹⁸ En skillnad mellan 6 kap. 7 § FB och 2 § LVU är att enligt FB ska det vara en *bestående* fara för barnets hälsa och utveckling för att vårdnaden ska komma att ändras. Kravet för vård enligt LVU är lägre ställt då det handlar om en *påtaglig risk* för barnets hälsa eller utveckling.

I praxis framkommer att begreppet *påtaglig risk* enligt 2 § LVU ska tolkas restriktivt. I RÅ 2009 ref. 64 uttalade Högsta Förvaltningsdomstolen (dåvarande Regeringsrätten) att en sådan allvarlig åtgärd som tvångsomhändertagande inte kunde baseras på avlägsna eller hypotetiska risker för att barnets hälsa och utveckling skadas. Domstolen menade att det måste finnas tungt vägande skäl för att ett tvångsomhändertagande ska genomföras.¹¹⁹ Även när det gäller att frånta någon vårdnaden finns det anledning för domstolen att vidta liknande restriktivitet. I allmänhet föregås ofta en vårdnadsändring av ett omhändertagande enligt LVU. Som tidigare nämnts är kraven högre ställda för att frånta någon

¹¹⁷ Prop. 2002/03:53, s. 82.

¹¹⁸ Walin & Vängby, Zeteo, kommentar till 6 kap. 7 § FB.

¹¹⁹ RÅ 2009 ref 64.

vårdnaden, vilket beror på att det är en större och mer långtgående ändring i både barnets och föräldrarnas liv.¹²⁰

Att beteckna en vårdnadshavare som olämplig och frånta denne vårdnaden är ovanligt. Mellan åren 2000 och 2005 gjordes detta sammanlagt endast tretton gånger.¹²¹ Att med stöd av 6 kap. 7 § FB frånhända någon vårdnaden är mycket ovanligt och uppgick till endast fyra fall per år enligt LVU-utredningen i början på 2000-talet.¹²²

Att en vårdnadshavare skulle kunna mista vårdnaden om sitt barn på grund av att hen brustit i omsorgen vid publicering av bilder på sociala medier är i teorin en möjlig konsekvens av den integritetskränkning som publiceringen kan innebära. Detta förefaller dock högst otroligt i och med att frånhändande av vårdnad är så pass ovanligt, även när det är andra faktorer som ligger bakom. Det kan också tyckas vara en drastisk åtgärd som eventuellt gör mer skada än nytta för barnet, beroende på hur illa barnet har farit av integritetskränkningen. Att frånhända någon vårdnaden bör istället vara en åtgärd som vidtas som sista utväg eftersom frånhändandet i sig kränker familjens integritet.

5.3 Medel för att skydda barns integritet

5.3.1 Prövning i Europadomstolen

Som tidigare nämnts kan en svensk medborgare som anser att hans eller hennes rättigheter enligt EKMR har blivit kränkta vända sig till Europadomstolen med sin klagan. Detta gäller även barn eftersom det inte finns någon åldersgräns för att få sin sak prövad i Europadomstolen.¹²³ Tillgången till prövning i domstol är en väsentlig skillnad från barnkonventionen där någon sådan möjlighet inte finns. Europadomstolens uppgift är att pröva om nationell rätt och praxis är överensstämmande med EKMR. Europa-domstolen prövar emellertid inte själva lagstiftningen i sig själv, då EKMR är menad att vara subsidiär till de nationella skydden för mänskliga rättigheter.¹²⁴

Kraven för att ett fall ska tas upp för prövning i Europadomstolen återfinns i art. 34 & 35 EKMR. I art. 34 EKMR stadgas vem som kan få sin sak prövad i Europadomstolen, vilket bland andra kan vara en enskild person som ansett sig fått sina rättigheter kränkta av en konventionsstat. De fördragsslutande parterna har i enlighet med denna artikel också förbundit

¹²⁰ Walin & Vängby, Zeteo, kommentar till 6 kap. 7 § FB.

¹²¹ Mattsson 2010, s. 94.

¹²² SOU 2000:77, s. 129.

¹²³ Saldeen 2013, s. 26.

¹²⁴ Cameron 2014, s. 75f.

sig att inte på något sätt förhindra möjligheten att utöva denna klagorätt. I art. 35 EKMR stadgas andra formella krav för prövning, som att inhemska rättsmedel måste ha uttömts innan ett ärende får tas upp till prövning. Utifrån de kriterier som ställs upp är det möjligt för barn att få prövat om deras integritetsskydd har blivit kränkt av den svenska staten enligt EKMR. Barnet skulle då behöva klaga på att det till exempel inte finns tillräcklig lagstiftning eller rättsliga medel som skyddar deras integritet. Att en vårdnadshavare har kränkt ett barns personliga integritet utgör inte en grund i sig för prövning i Europadomstolen.

Huvudregeln är att endast den person som påstår sig vara ett offer har rätt att klaga till Europadomstolen. Detta innebär att det inte går att föra klagan över nationella lagar eller beslut som en enskild anser strida mot EKMR enbart på grund av att det finns ett allmänt intresse av detta. Vem eller vad som ska anses som offer är dock inte alltid klart. Det behöver inte vara en person som har blivit direkt drabbad, utan det kan också röra sig om en nära anhörig till personen, under förutsättning att den anhöriga har varit nära berörd av händelserna som föranlett klagomålet.¹²⁵ Detta talar å ena sidan för att någon annan skulle kunna föra ett barns talan, som exempelvis en förälder eller syskon, å andra sidan måste personen troligen vara nära berörd av händelserna, vilket är en svårare bedömning.

5.3.2 Barnrättskommitténs rekommendationer

Enligt art. 19 barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte som krävs för att skydda barn mot bland annat vanvård och försumlig behandling medan barnet är i vårdnadshavarens eller annan persons vård.

För att granska de stater som har anslutit sig till barnkonventionen, och deras arbete för förverkligandet av skyldigheter enligt den samma, finns barnrättskommittén.¹²⁶ Barnrättskommittén består av 18 oberoende experter som ska anses ha både högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap. Kommitténs uppdrag är att agera i egenskap av sig själva och de representerar ingen stat eller organisation.¹²⁷

Länderna får själva skriva och skicka in rapporter till barnrättskommittén om vilka framsteg de har gjort för att tillgodose barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Rapporterna ska genomföras två år efter att landet ratificerat barnkonventionen och därefter var femte år för att bli

¹²⁵ Danelius 2015, s. 24.

¹²⁶ Committee on the Rights of the Child - *Monitoring Children's Rights*. Se även art. 43 barnkonventionen.

¹²⁷ Committee on the Rights of the Child - *Elections of Treaty Bodies Members*

granskade av barnrättskommittén. Varje rapport utvärderas av barnrättskommittén som adresserar sin eventuella oro och lämnar rekommendationer till staten i fråga i form av ”concluding observations” (avslutande observationer).¹²⁸

Det finns inga sanktionsmöjligheter och inte heller några möjligheter till vare sig enskild eller mellanstatlig klagan om en stat har brutit mot barnkonventionen. Detta gör den relativt tandlös till skillnad från EKMR, som har en egen domstol att tolka artiklarna och bedöma om någon av konventionsstaterna har brutit mot artiklarna och på så sätt skydda medborgarna och hjälpa dem att få sina rättigheter tillgodosedda.¹²⁹ De svenska domstolarna har inte samma incitament att anpassa sina domar efter barnkonventionen eftersom det inte finns någon instans som kan pröva deras kompatibilitet.

Gällande barns integritet och sociala medier har inte barnrättskommittén kommit med någon rekommendation, varken generell eller direkt riktad till Sverige. Det står därför inte klart om det system som Sverige har för att skydda barns integritet mot kränkning från vårdnadshavaren är tillräckligt i barnrättskommitténs mening.

5.3.3 Barnombudsmannen

Barnombudsmannen inrättades i Sverige år 1993. Barnombudsmannens uppgift består i att bevaka efterlevnaden av barnkonventionen i Sverige på ett övergripande plan. Det ligger utanför barnombudsmannens ansvarsområde att ägna sig åt enskilda fall, däremot ska hen tillvarata och främja barn och ungdomars rättigheter, behov och intressen i samhället.¹³⁰

Barnombudsmannens uppgift och befogenheter föreskrivs främst i lag (1993:335) om Barnombudsman men dess verksamhet regleras även i förordning (2007:1021) med instruktion för barnombudsmannen. I 3 § lag om Barnombudsman beskrivs ombudsmannens uppgifter mer specifikt. Bland annat ska hen föreslå författningsändringar som behövs för att barn och ungdomars rättigheter och intressen ska kunna tillgodoses (p. 1) och samla kunskap och sammanställa statistik om deras levnadsvillkor (p. 4). I april varje år ska barnombudsmannen lämna in en rapport till regeringen om sin verksamhet under det föregående kalenderåret.

Till barnombudsmannens uppgifter hör att ”pejla” vissa områden. Detta innebär att barnombudsmannen undersöker 50 kommuner, landsting, regioner och myndigheter inom vissa verksamheter som är relevanta för barns rättigheter. Pejlingen är till för att verksamheten ska förbättras i sitt

¹²⁸ Committee on the Rights of the Child - *Monitoring Children's Rights*.

¹²⁹ Verhellen 2000, s. 90.

¹³⁰ Rubenson 2005, s. 139.

arbete med barn och ger möjlighet för barn och ungdomar att komma till tals. Den tydliggör hur barn upplever att verksamheten fungerar i verkligheten och hur den kan förbättras. Områden som barnombudsmannen hittills har pejlats är bland annat trakasserier, kränkande behandling och barn som har upplevt våld.¹³¹ Exponering av barn på sociala medier har inte pejlats av barnombudsmannen. I och med att det har uppmärksammats som ett problem av tidningen Kamratposten, som riktar sig till barn, borde detta område vara av intresse för att göra en utförligare undersökning. Detta för att få barns åsikt om deras vårdnadshavares användning av sociala medier och huruvida de blir tillfrågade innan publicering av bilder på dem. Framför allt hade en pejling varit intressant för att se hur många barn som känner sig kränkta av sina vårdnadshavares beteende och som känner sig otrygga i hemmet och i relationen till sina vårdnadshavare på grund av detta.

5.3.4 Regerings strategi för barns rättigheter

För att tillgodose barns rättigheter har riksdagen antagit olika strategier, framtagna och sammanställda av regeringen, vilka uppdateras med jämna mellanrum. Den senaste strategin¹³² antogs av riksdagen den 1 december 2010. Strategin riktar sig till offentliga aktörer som i sin verksamhet har till uppgift att säkerställa barns rättigheter. Den syftar till att stärka barns rättigheter inom verksamheter på statlig och kommunal nivå. Strategin är menad att vara dynamisk så att de åtgärder som vidtas också kan anpassas beroende på verksamhet, samhällsutveckling, omvärldsförändringar och kunskap om barns levnadsvillkor.¹³³

I regeringens strategi föreskrivs att barns fysiska och psykiska integritet ska respekteras i alla sammanhang och att barn ska ges förutsättningar för att uttrycka sina åsikter angående frågor som rör dem.¹³⁴ Gällande barns fysiska och psykiska integritet tas främst upp att våld mot barn ska förebyggas och bekämpas. Exploatering av barnets privatliv, så som publicering av bilder på bilder på sociala medier, berörs inte. Angående beaktandet av barns åsikter tas detta upp som en grundläggande princip som bör beaktas i samband med tolkning av barnkonventionens artiklar.¹³⁵

¹³¹ *Pejling och dialog - Områden som pejlats*, Barnombudsmannen.

¹³² S2010.026 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

¹³³ *Ibid*, s. 3.

¹³⁴ *Ibid*.

¹³⁵ *Ibid*, s. 5.

6 Ett starkare skydd i framtiden

6.1 Inledning

Hittills har redogjorts för den rådande rättsliga situationen. Både dataskyddsrätten och barnrätten är just nu områden i förändring på såväl internationell som nationell nivå. I och med att detta är förändringar som håller på att ske, eller troligen kommer att ske, har jag valt att i detta kapitel redogöra för dessa förändringar för att ge en än mer verklighetsförankrad bild av barns integritetsskydd på sociala medier. Inledningsvis presenteras EU:s dataskyddsreform och de förändringar som kommer att ske i svensk rätt under de kommande två åren i och med detta. Därefter presenteras den nyligen färdigställda statliga utredningen om en eventuell inkorporering av barnkonventionen som svensk lag. Slutligen riktas blicken utåt då en jämförelse görs med Norge där barnkonventionen har inkorporerats som lag, för att utreda vilka resultat som har uppnåtts där tack vare inkorporeringen.

6.2 EU:s dataskyddsreform

Som nämndes i avsnitt 4.2 har EU beslutat om ett nytt dataskyddspaket bestående av en förordning och ett direktiv. Då direktivet rör myndigheters behandling av personuppgifter relaterat till hantering av brott och kriminalitet kommer detta inte att beröras här. Istället presenteras viktiga förändringar i och med dataskyddsförordningens ikraftträdande, vilket är mer relevant för uppsatsen.

Dataskyddsförordningen trädde i kraft den 24 maj 2016, men EU:s medlemsländer har till och med den 25 maj 2018 på sig att anpassa aktuell nationell lagstiftning efter den. I och med dess status som förordning gäller dataskyddsförordningen nu som svensk lag.¹³⁶ Då förordningen är så pass nytillkommen har den ännu inte fått någon effekt i Sverige än, eftersom någon statlig utredning av konsekvenser inte har genomförts och svensk lagstiftning inte har anpassats. Därför finns PuL fortfarande kvar.

6.2.1 Ersättande av PuL och missbruksregeln

I dataskyddsförordningen finns inte någon artikel motsvarande missbruksregeln 5 a § PuL. Huruvida denna regel ändå kommer att kvarstå inom svensk rätt återstår att se efter statens utredning. Att lagregeln behålls

¹³⁶ *Protection of personal data*, European Commission.

är möjligt så länge den inte strider mot dataskyddsförordningen.¹³⁷ Den nya dataskyddsförordningen är endast tillämplig på automatisk behandling av personuppgifter alternativt personuppgifter som ingår eller kommer att ingå i ett register.¹³⁸ Därmed exkluderas privatpersoners användning av sociala medier från förordningens tillämpningsområde. Däremot kan viss vägledning ges utifrån förordningen om vilka värden som anses viktiga för EU-rättens dataskydd.

I preambeln till den nya förordningen nämns barns integritet på internet som extra skyddsvärd.¹³⁹ Ett resultat av detta är art. 6 p. f dataskyddsförordningen. Däri stadgas att behandling av personuppgifter endast är laglig om den är ”nödvändig för ändamål som rör den personuppgiftsansvariges eller en tredje parts berättigade intressen, om inte den registrerades intressen eller grundläggande rättigheter och friheter väger tyngre och kräver skydd av personuppgifter, särskilt när den registrerade är ett barn”. Detta liknar 10 § p. f PuL, med tillägget att barns rättigheter och friheter särskilt ska beaktas.

Här finns en möjlighet att utveckla den svenska lagstiftningen till att erbjuda ett starkare skydd för barn, så länge det inte strider mot EU-rätten. Exempelvis kunde ett förtydligande kunna ske gällande samtycke och vem som har rätt att samtycka när det kommer till publicering av barns personuppgifter. En sådan möjlighet bör undersökas av den utredning som tillsatts av regeringen inför införandet av den nya EU-förordningen. Detta är dock ingenting som ingår explicit i utredningens uppdrag enligt det senaste direktivet. Däremot ska utredningen enligt sista punkten i direktivet lämna förslag på sådana författningar som är lämpliga eller behövliga på grund av den nya EU-förordningen.¹⁴⁰ Vilken sorts författningar detta skulle kunna syfta på eller vilken problematik som skulle behöva en lösning framgår inte närmare av direktivet, utan utredaren är oförhindrad att inom riktlinjerna för direktivet ta upp andra, för uppdraget relevanta, frågeställningar och komma med förslag.¹⁴¹ I detta skulle en regel motsvarande 5 a § PuL kunna tolkas in och därutöver eventuellt ett förtydligande kring barns integritet och vem som har rätt att samtycka kring publicering av bilder på barn.

I art. 57.1 b) stadgas att tillsynsmyndigheten i varje medlemsland ska öka allmänhetens medvetande om och förståelse för bland annat rättigheter i fråga om behandling. Särskilt ska tillsynsmyndigheterna ägna sig åt insatser som riktas till barn.

¹³⁷ *Allmänna frågor om EU:s dataskyddsreform*, Datainspektionen.

¹³⁸ Art. 2 dataskyddsförordningen.

¹³⁹ Se t.ex. p. 38, 58 & 65 preambel till dataskyddsförordningen.

¹⁴⁰ Dir. 2016:15, s.1.

¹⁴¹ *Ibid*, s. 27f.

6.2.2 Att skydda barnet från sig själv

Det finns en vilja inom EU att skydda barn från exploatering på sociala medier, vilket har visat sig senast i den nya dataskyddsförordningen. Enligt art. 8.1 dataskyddsförordningen måste ett barn vara 16 år för att kunna samtycka till att personuppgifter registreras på olika internetjänster som riktar sig direkt till barnet, som till exempel sociala medier. För barn som är under 16 år krävs samtycke från den person som har föräldraansvar för barnet. I artikeln stadgas även att det är tillåtet för medlemsländerna att införa en lägre åldersgräns, så till vida att den inte understiger 13 år. Detta innebär i praktiken att ett barn under 13, eller 16 år, inte ska kunna öppna ett användarkonto på till exempel Facebook utan att vårdnadshavaren godkänner detta.

Vilken åldersgräns Sverige kommer att anta står inte klart i dagsläget. Idag har vissa sociala medier, som till exempel Facebook, redan 13-årsgräns för sina användare. Denna gräns har dock satts på företagets eget initiativ, i och med EU-förordningens ikraftträdande är istället åldersgränsen tvingande.¹⁴² Den utredning som har tillsatts av regeringen, med anledning av dataskyddsreformen, har fått i uppdrag att analysera för- och nackdelar med att sätta en lägre gräns än förordningens 16-årsgräns, samt att ge förslag på lämplig författning.¹⁴³

Dataskyddsförordningens åldersgräns förhindrar inte föräldrar och vårdnadshavare att publicera bilder på sina barn. Författningen är istället menad att skydda barnet från sig själv. För att undvika att barnet publicerar olämpligt material om sig själv och andra eller på annat sätt missbrukar sociala medier, läggs ett ansvar på föräldrarna att godkänna om barnet upp till en viss ålder ska få bli medlem på olika hemsidor. Detta tyder på att det på EU-nivå anses finnas ett intresse att skydda, barns integritet. Visst ansvar läggs på företagen som driver de sociala medierna att anpassa sina användarvillkor. I slutändan blir dock barnets integritetsskydd beroende av föräldern och dennes kunskap om, och inställning till, sociala medier och informations spridning över internet. Det står dessutom föräldern fritt att publicera information och bilder om barnet oavsett ålder.

¹⁴² *Ministerns besked: Åldersgräns på sociala medier*, SVT Nyheter.

¹⁴³ Dir. 2016:15, s. 19.

6.3 Inkorporering av barnkonventionen

6.3.1 Barnrättighetsutredningen

Sedan Sveriges ratificering av barnkonventionen har det förts diskussioner om att inkorporera konventionen i svensk lag.¹⁴⁴ I barnrättskommitténs senaste granskning av Sverige år 2015 kritiseras staten för att inte ha inkorporerat barnkonventionen som svensk lag.¹⁴⁵ En statlig utredning (barnrättighetsutredningen) tillsattes därför i mars 2013 av regeringen med uppdrag att undersöka hur dagens lagstiftning, och tillämpningen av densamma, överensstämmer med barnkonventionen och därutöver analysera vad en eventuell inkorporering av barnkonventionen skulle innebära för svensk rätt.¹⁴⁶ Den statliga utredningen publicerades i mars 2016 och föreslog att barnkonventionen skulle införas som lag i Sverige.¹⁴⁷

Enligt barnrättighetsutredningen har det vid flera tillfällen konstaterats att svensk lag stämmer överens med barnkonventionen. Detta konstaterande baseras till stor del på att Sverige i flera avseenden har gått längre i sin lagstiftning än de skyldigheter som stadgas i barnkonventionen och som uttrycker en miniminivå. Barnets ställning har stärkts i flera lagar och kränkningar av rättigheterna har i allt större utsträckning uppmärksammas av myndigheter och organisationer.¹⁴⁸ Vad gäller tillämpningen av lagar och föreskrifter har någon mer ingående granskning inte gjorts sedan barnrättskommittén utförde detta i sin utredning 1997.¹⁴⁹

6.3.2 Från policy till lag

Trots en tydlig politisk ambition att synliggöra barns rättigheter, har utredningen kommit fram till att barnkonventionens rättigheter ofta inte får tillräckligt genomslag i beslutsprocesser som rör barn. Trots beslut inom kommuner och statliga myndigheter om att följa konventionen så får detta inte genomslag i praktiken då konventionen inte kopplas samman med den lagstiftning som tillämpas. Istället verkar konventionen som ett policy- eller värdegrundsdokument inom verksamheterna. Rättigheterna och frågan om varför det finns rättigheter tycks inte få något fokus. Barnrättighetsutredningen menar därför att barnkonventionen inte har fått tillräckligt

¹⁴⁴ SOU 1997:116, s. 41.

¹⁴⁵ *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden (CRC/C/SWE/CO/5)* 2015, s. 2.

¹⁴⁶ Dir. 2013:35.

¹⁴⁷ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

¹⁴⁸ *Ibid*, s. 282.

¹⁴⁹ SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet.

genomslag i förhållande till myndigheters och kommuners verksamhet. Detta kan få som konsekvens att rättigheterna tolkas utifrån en enskild handläggares perspektiv, utan förankring i vad rättigheterna innebär. Enligt en undersökning som Barnombudsmannen har genomfört har det visat sig finnas en utbredd ovisshet bland politiker och högt uppsatta tjänsteman om hur ansvaret för barnkonventionens genomförande ser ut.¹⁵⁰

Att barnkonventionen tolkas och används på detta sätt beror enligt barnrättsutredningen på att konventionen inte är svensk lag. Även om Sverige har förbundit sig att följa barnkonventionen så är den inte direkt tillämplig. Detta innebär att domstolar och andra myndigheter inte kan tillämpa den självständigt i sina beslut, utan stöd av andra, lagstadgade, bestämmelser. Däremot har konventionen betydelse på så sätt att svensk rätt måste, i den mån det är tillåtet utifrån lagrummets ordalydelse, tolkas inom ramen för vad som är godtagbart i enlighet med Sveriges folkrättsliga förpliktelser.¹⁵¹ Vid inkorporering av barnkonventionen som lag, skulle konventionen få samma status som andra lagar. Detta skulle utgöra en väsentlig skillnad från EKMR som har företräde vid en normkonflikt och som andra lagar inte får meddelas i strid med.¹⁵²

6.3.3 Barn som rättighetsbärare

Enligt barnrättskommittén måste det stå tydligt för staten att dess roll är att fullgöra rättsliga skyldigheter mot varje enskilt barn. Genomförandet av barns mänskliga rättigheter får inte ses som en välgörenhetsprocess där barn ges förmåner.¹⁵³ För att barn ska ses som rättighetsbärare och inte enbart mottagare av förmåner och insatser krävs ett aktivt förhållningssätt. För detta krävs det något som barnrättskommittén kallar ett barnrättsbaserat synsätt. Detta innebär ett paradigmskifte där barn inte längre betraktas och behandlas som ”objekt” utan istället som rättighetsbärare med icke-förhandlingsbara rättigheter. För att främja förverkligandet av barns rättigheter krävs att skyldighetsinnehavarnas kapacitet att respektera, skydda och uppfylla dessa rättigheter utvecklas. Samtidigt måste också barnens, det vill säga rättighetsinnehavarnas, kapacitet att tillvarata sina rättigheter utvecklas.¹⁵⁴

I barnrättsutredningen konstaterades att utifrån alla de exempel som har tagits upp och undersökts, har kravet på att barn ska behandlas som rättighetsbärare åsidosatts i rättstillämpningen. I de situationer som har undersökts har barnet varit beroende av att vuxna, såväl

¹⁵⁰ SOU 2016:19, s. 283.

¹⁵¹ Ibid, s. 284.

¹⁵² Se 2 kap. 19 § RF.

¹⁵³ *General Comment No. 13 (CRC/C/GC/13) 2011*, s. 59.

¹⁵⁴ SOU 2016:19, s. 284.

vårdnadshavare som yrkesverksamma som kommer i kontakt med barnet, tillförsäkrar barnet dess rättigheter. Fundamentalt för att barnets rättigheter ska tillvaratas är att vuxna lyssnar på barnet och ser till barnets bästa, vilket inte alltid sker. Därmed finns en risk för att barnets rättigheter inte tillgodoses, särskilt i situationer där barnet är i extra behov av stöd och skydd.¹⁵⁵

Utredningen verkar vilja förändra bilden av barn som ofullständiga människor och syftar till att vara en motverkande kraft till åldersmaktsordningen genom att ge större möjlighet åt barn att påverka sina liv och få sina rättigheter tillgodosedda även i verkligheten. Visserligen reproduceras bilden av barn som behövande av extra skydd men samtidigt poängteras vikten av detta skydd för att barn inte ska bli förbisedda till förmån för vuxnas intressen. Att se barn som i större behov av skydd behöver inte betyda att de är mindre värda eller bör komma i lägre rang i makthierarkin. Att synliggöra deras utsatthet gentemot vuxna och erbjuda dem ett större skydd kan istället jämna ut balansen och påverka synen på barn så att deras åsikter och rättigheter får större betydelse.

Att inkorporera barnkonventionen som lag skulle kunna stärka barns rättigheter, men Singer menar att en sådan inkorporering inte automatiskt skulle innebära en förbättring av barns rättsliga ställning. För att åstadkomma förändring krävs en annan förståelse än den nuvarande för vad barnkonventionen innebär. Barns rättigheter måste, enligt Singer, placeras i den allmänna diskussionen om mänskliga rättigheter för att skapa förutsättningar för förverkligandet av barns rättigheter.¹⁵⁶

6.3.4 Att tillvarata sina rättigheter

För att barnkonventionen ska få reell effekt krävs enligt barnrättskommittén tillgång till effektiv upprättelse för att gottgöra kränkningar av konventionen. Barns beroendesituation skapar svårigheter att få upprättelse vid kränkning av sina rättigheter. Barnrättskommittén rekommenderar därför konventionsstaterna att försäkra barn om att det finns effektiva, barnvänliga processer tillgängliga för barn och deras företrädare. I detta ingår tillgång till barnanpassad information, råd, stöd och möjlighet till individuella klagomål vid domstol med nödvändig juridisk eller annan rådgivning. När rättigheter har blivit kränkta måste det finnas lämplig upprättelse, inklusive skadestånd, och hjälp för eventuella fysiska såväl som psykiska skador, i enlighet med art. 39 barnkonventionen.¹⁵⁷

¹⁵⁵ SOU 2016:19, s. 290.

¹⁵⁶ Singer 2012, s. 84.

¹⁵⁷ *General Comment No. 5 (CRC/GC/2003/05)* 2003, para. 24.

I den nyligen utkomna statliga utredningen om barnkonventionen uttrycks att det måste finnas bättre möjligheter för barn att kunna hävda sina rättigheter i Sverige. För att genomföra detta krävs att barn har större kunskap om och tillgång till de myndigheter som har till uppgift att säkerställa barns rättigheter. Därför föreslår utredningen att statliga myndigheter, med hjälp av barnombudsmannen, ska få i uppdrag att göra den egna verksamheten känd, tillgänglig och anpassad för barn. I utredningen påtalas att möjligheterna för barn att klaga på rättighetskränkningar är klart begränsade. Detta beror bland annat på att myndigheterna inte är tillgängliga för barn eller anpassade efter deras förutsättningar och behov.¹⁵⁸

Återigen tas barns utsatthet och beroendeställning till vuxna upp, vilket är i överensstämmelse med åldersmaktsordningen och ålderism. Att barn inte kan tillvarata sina rättigheter gör att rättigheterna i princip förlorar sin funktion. De kan visserligen fortfarande ha en normerande verkan och på så sätt få vuxna att respektera sina barns integritet. I de fall ett barn blir utsatt för kränkning av dess personliga integritet är det emellertid svårt för barnet att göra något åt det utifrån dagens rättssystem, eftersom myndigheterna inte är tillräckligt tillgängliga för barn.

En annan åtgärd som barnrättighetsutredningen nämnde men inte utredde närmare, då det låg utanför ramarna för uppdraget, var rätt till skadestånd vid kränkning av rättigheterna i barnkonventionen. Detta skulle innebära att ett barn skulle kunna få skadestånd med hänvisning till art. 8 barnkonventionen om en vårdnadshavare skulle publicera ett fotografi på Instagram vilket är kränkande för barnet. Barnkonventionen innehåller inte några bestämmelser om effektiva rättsmedel utan detta anses vara underförstått. Effektiva rättsmedel kan innefatta flera olika aspekter, varav ekonomisk kompensation i form av skadestånd är en. Barnrättskommittén talar i sina generella kommentarer om lämplig upprättelse och nämner däribland skadestånd. På dessa grunder anser barnrättighetsutredningen att möjligheten till skadestånd bör undersökas närmare i Regeringskansliets fortsatta arbete med inkorporeringen av barnkonventionen.¹⁵⁹

I den promemoria som bifogats till utredningen, skriven av Bertil Bengtsson, nämns framför allt möjligheten till skadestånd från det allmänna.¹⁶⁰ Angående barnkonventionens civilrättsliga verkningar, som skadestånd från vårdnadshavare till barn, anser Bengtsson att inkorporeringen antagligen inte kommer att mynna ut i några sådana konsekvenser. Denna slutsats baserar han på HD:s dom NJA 2007 s. 747, där domstolen slog fast att ett försäkringsbolag inte kunde bli skadeståndsskyldigt mot en enskild person på grund av överträdelse av art. 8 EKMR.

¹⁵⁸ SOU 2016:19, s. 323f.

¹⁵⁹ Ibid, s. 459f.

¹⁶⁰ Ibid, bilaga 6, s. 1f.

Skälet till detta var framför allt att EKMR inte ställer upp några sådana förpliktelser för enskilda. Ett sådant skadeståndsansvar enligt EKMR skulle därför göra det svårt enskilda att förutse de rättsliga konsekvenserna av sitt handlande, vilket går emot principen om förutsebarhet. Bengtsson anser därmed att barnkonventionen, med status som internationell konvention främst innehållande förpliktelser för det allmänna, är så pass lik EKMR till sin utformning att domstolen mest sannolikt skulle komma till samma slutsats även här. Däremot skulle en inkorporering av barnkonventionen, i Bengtssons mening, kunna leda till att domstolen tillämpar andra skadeståndsregler med särskild stränghet när barnets bästa står på spel.¹⁶¹ För att kunna utkräva skadeståndsansvar från en vårdnadshavare till ett barn för kränkning av integriteten skulle en inkorporering av barnkonventionen sannolikt inte räcka, utan ytterligare skadeståndsregler hade behövt införas.

6.4 Barnkonventionen i Norge

I dagsläget har 94 länder inkorporerat barnkonventionen som lag i nationell rätt, däribland Norge sedan 2003. Anpassningen av norska lagar till barnkonventionen pågår fortfarande. Enligt norsk rätt har dessutom barnkonventionen alltid företräde vid kollision med nationell lagstiftning. Efter en utvärdering av den norska lagstiftningen har det framkommit att inkorporeringen av barnkonventionen har gett konventionen en högre juridisk status och barnets rättsliga ställning har stärkts.¹⁶²

Inkorporeringen har påverkat normgivningen och påskyndat samt ökat transformeringen av barnkonventionens bestämmelser. Genom inkorporeringen har barnets rättigheter fått en mer betydande plats både i den offentliga debatten och i lagstiftningsärenden. Konventionens ökade betydelse har gjort att brister i lagstiftningen ur ett barnrättighetsperspektiv har uppmärksamats. Statens offentliga utredning om att göra barnkonventionen till svensk lag hävdar att det är högst sannolikt att denna utveckling skulle ske även i Sverige vid en inkorporering. En inkorporering skulle dessutom innebära att lagstiftaren måste ta mer hänsyn till barnkonventionen eftersom lagstiftaren blir bunden av den i mer än bara folkrättslig mening.¹⁶³

Enligt den norska barnombudsmannen är en viktig förändring sedan inkorporeringen att art. 4 barnkonventionen har blivit norsk lag. Denna artikel ålägger de fördragsslutande staterna att vidta lämpliga lagstiftnings-, administrations- och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen. I Norge har detta inneburit att staten har tagit större

¹⁶¹ SOU 2016:19, bilaga 6, s. 15f.

¹⁶² *Gör barnkonventionen till svensk lag*, Unicef.

¹⁶³ SOU 2016:19, s. 366.

ansvar än tidigare för genomförandet och vidtagit fler åtgärder än bara lagstiftning. En annan positiv effekt i och med inkorporeringen har varit att barnkonventionen har täckt upp på de områden där tillräcklig lagstiftning inte finns för att skydda barns rättigheter, då domstolen kan hänvisa direkt till barnkonventionen som lagstiftning.¹⁶⁴

Som tidigare nämnts kan avsaknaden av en internationell domstol som tolkar konventionens innebörd innebära svårigheter vid den inhemska tillämpningen. I Norge har detta inte uppfattats som något stort problem i praktiken. Istället har den inhemska rättspraxisen utvecklats under relativt kort tid och därmed tillgodosett lägre instansers behov av vägledning.¹⁶⁵

Den norska motsvarigheten till barnombudsmannen, barneombudet, har på sin hemsida bland annat besvarat barns frågor rörande sociala medier och även länkat till den norska mediamyndigheten, Medietilsynets, hemsida. På Medietilsynets hemsida finns tydliga riktlinjer för hur vårdnadshavare ska förhålla sig till barn och sociala medier, och då främst hur de ska skydda sina barn från att råka illa ut på internet. Medietilsynet ger också råd till alla föräldrar och vårdnadshavare att föregå med gott exempel genom att alltid fråga sina barn om lov, och att respektera det svar de får från sina barn, innan de lägger upp bilder på dem på sociala medier.¹⁶⁶

Att inkorporeringen av barnkonventionen har fått en positiv effekt för barns rättigheter och gjort att konventionen har fått ett större genomslag i den norska rättstillämpningen talar för att samma resultat är möjligt i Sverige, i och med våra liknande rättskulturer. Att Medietilsynet, till skillnad från Datainspektionen och Statens medieråd¹⁶⁷, uttryckligen ger rådet till föräldrar att fråga sina barn om lov innan de lägger upp bilder på dem på sociala medier tyder på en annan syn på barn som rättighetsbärare. Förvisso utgör inte detta råd någon juridiskt bindande norm men som uttalande från en statlig myndighet bör det ändå ha normativ verkan, då det ger uttryck för statens syn på barns integritet på internet i förhållande till vårdnadshavare.

¹⁶⁴ SOU 2016:19, s. 367.

¹⁶⁵ Ibid, s. 24.

¹⁶⁶ Se *Sosiale medier* på Barneombudet respektive Medietilsynet.

¹⁶⁷ Myndighet med uppdrag att stärka barn och unga som medieanvändare och skydda barn från skadlig mediepåverkan. För mer information om deras uppdrag, se <http://statensmedierad.se/omstatensmedierad.213.html>.

7 Avslutande diskussion och slutsatser

7.1 Inledning

Nedan följer en diskussion och sammanfattning av uppsatsen. Jag kommer att besvara och diskutera mina frågeställningar samt utifrån detta presentera mina slutsatser. Först kommer jag att diskutera synen på barn som rättssubjekt och kopplingen till att det finns både lagstiftning och konventioner som skyddar barns integritet på sociala medier men som inte respekteras av barnets vårdnadshavare. Därefter följer en diskussion kring det svenska rättssystemets skydd för barns integritet på sociala medier och vilka åtgärder som kan vidtas för att förbättra detta skydd.

7.2 Synen på barn som rättssubjekt

Min första frågeställning var att undersöka hur synen på barn som rättssubjekt uttrycks i rätten, för att förklara hur lagstiftningen ser ut kring skyddet för barns integritet och vilket utfall den har fått. Jag har presenterat teorier om hur barn ses som ofullständiga människor som behöver extra skydd och inte anses kapabla att föra sin egen talan eller fatta egna, rationella beslut. Dessutom har teorier om maktordningar baserade på ålder tagits upp, där barn står lägre i rang än vuxna. Dessa teorier innehåller perspektiv som genomsyrar rätten. Vårdnadshavaren har getts ansvar att fatta beslut åt sina barn, bland annat gällande huruvida bilder på barnet ska få publiceras på sociala medier och om barnet ska få bruka sociala medier överhuvudtaget. Det finns en tydlig skyddsaspekt gentemot barnet själv och andra utomstående, däremot inte mot barnets vårdnadshavare som förutsätts fatta rationella beslut å barnets vägnar och skydda barnet och dess integritet. Åldersmaksordningen blir därmed extra stark i förhållandet mellan barn och vårdnadshavare.

Att det finns en tydlig åldersmaksordning är genomgående i den lagstiftning som berörs. I barnkonventionen stadgas principen om barnets bästa men det är inte barnet själv som ska avgöra vad det utgörs av, utan detta ska bedömas av vuxna som ska anta ett barnperspektiv. Barn har förvisso rätt, enligt barnkonventionen, att uttrycka sina åsikter och att få dem hörda, men i vilken mån detta sker ska utgå från en vuxens bedömning av barnets ålder och mognad. Barns rättigheter blir på så sätt ständigt villkorade av vuxnas makt och bestämmanderätt över dem. Därmed

reproduceras också bilden av barn som ofullständiga och utan samma rättigheter som vuxna.

I sammanhanget, gällande publicering av personlig information om barn på sociala medier, finns en rädsla för att olämpligt innehåll ska publiceras, antingen från skolor och annan verksamhet som barnet kommer i kontakt med, eller från barnet själv. Denna oro har lett till rekommendationer från Datainspektionen och speciella regler i EU:s dataförordning. Samma rädsla för exponering på sociala medier verkar dock inte förekomma i förhållande till vårdnadshavaren. Istället antas vårdnadshavaren besitta tillräcklig erfarenhet för att fatta rationella beslut, inte bara i fråga om barnets användning av sociala medier, utan även om sina egna publiceringar och huruvida dessa kan kränka barnets integritet. Därför finns inga rekommendationer eller specifika regler som skyddar barnet mot sina vårdnadshavare.

7.3 Vilka skyldigheter har vårdnadshavaren i intressekonflikten mellan vårdnadshavaren och barnets integritet?

I uppsatsen har jag tagit upp vilka skyldigheter en vårdnadshavare har i förhållande till barnets integritet och vilka motstående intressen vårdnadshavaren har. En vårdnadshavare har som yttersta ansvar att ta hand om och skydda sitt barn och se till dess bästa, vilket stadgas både i den nationella och internationella rätten. Vårdnadshavaren har ett tillsynsansvar för sitt barn men även en skyldighet att respektera barnets integritet och inte kränka denna. En väsentlig fråga blir vad som är barnets bästa och hur detta kan tillgodoses på bästa möjliga sätt. Att skilja på barnets behov och barnets intressen blir relevant, eftersom barnets intressen inte bestäms av vuxna utan av barnet självt. Denna gräns är svår att dra eftersom vårdnadshavaren bestämmer över och ska ta hand om barnet men samtidigt har egna intressen, som exempelvis yttrandefrihet. Med hänsyn till den rådande åldersmaktsordningen, och synen på barn som inkompetenta att fatta rationella beslut, framstår det inte som särskilt konstigt eller uppseendeväckande att den vuxnes intressen får företräde och att barnets åsikt och skydd för integritet många gånger ignoreras.

En stor del av problematiken ligger i att ett barn inte alltid förstår konsekvenserna av ett publicerat fotografi på sociala medier vid tidpunkten för publiceringen men i ett senare skede, när barnet har blivit äldre och mognare, finner det kränkande. Det vilar ett stort ansvar på vårdnadshavaren

att försöka sätta sig in i barnets situation och att ha ett framåtblickande perspektiv med en förståelse för att barnet kommer att bli äldre och mer insiktsfull. Videoklipp kan finnas kvar på barnet från tidigare, när hen exempelvis gråter eller trillar omkull, och vara tillgänglig för alla med internet att se. Ett sådant videoklipp kan barnet mycket väl finna kränkande senare, trots att hen inte förstod eller kände så vid tidpunkten för publiceringen. Även om vårdnadshavaren då skulle kunna radera fotografiet är skadan redan skedd eftersom fotografiet har fått spridning. På grund av preskriptionstid och svårigheter vid bedömning av när skadan uppkommit kan detta innebära att barnet står utan möjlighet till ersättning för kränkning vid vuxen ålder.

Att sociala medier har uppkommit som ett nytt medel att kommunicera och dokumentera komplicerar saken ytterligare. I och med att de barn och unga som lever nu är den första generationen att växa upp med internet och exponering på sociala medier är det svårt att bedöma vilken konsekvens detta kommer att ha för barn i framtiden. Eventuellt kommer de att ha en annan syn på integritet och inte värdera den lika högt. Effekten kan också bli den motsatta så att integriteten värnas högre på grund av det genomslag som sociala medier har haft. Oavsett hur barnet påverkas av sociala medier under uppväxten, och hur hens liv offentliggörs på vårdnadshavarens villkor, utgör ovissheten skäl i sig att vara försiktig med publiceringar och respektera barnets integritet.

I kontrast till barnets integritet står vårdnadshavarens rätt till yttrandefrihet och skydd för privatliv, vilka kan utgöra hinder för en ny lagstiftning där barns integritet och samtycke nämns. Om en sådan bestämmelse i princip enbart skulle innebära ett förtydligande av missbruksregeln i PuL borde detta inte vara något problem ur yttrandefrihetssynpunkt, då det har konstaterats i EU-domstolen att PuL inte strider mot yttrandefriheten. Ett absolut förbud mot publicering av bilder på barn på sociala medier är däremot en alltför långtgående åtgärd, framför allt i förhållande till yttrandefriheten. Var gränsen går för när staten ska lägga sig i familjelivet genom lagstiftning är inte lika tydlig. Utvecklingen har gått från att värna familjens privatliv som helhet till att se varje familjemedlem som en individ med egna behov och rättigheter att värna. Utifrån den utvecklingen som har skett inom familjerätten, och intresset för att skydda barn i allmänhet, borde en tydligare lagstiftning för att skydda barns integritet på sociala medier vara önskvärd. Lagstiftningen skulle förvisso inte rikta sig till vårdnadshavare specifikt, utan till personer i allmänhet, men den skulle utgöra en inskränkning av vårdnadshavarens bestämmanderätt.

7.4 Svenska rättssystemets skydd för barns integritet

I undersökningen har presenterats att publicering av bilder och annan personlig information främst regleras i PuL. Här finns ett faktiskt skydd för personlig integritet på internet, och därmed sociala medier, men det är generellt stadgat och skyddar inte barn specifikt. Med tanke på den bild som finns av barn som ofullständiga människor blir detta skydd svagare, också eftersom det nödvändigtvis inte krävs barnets samtycke för att publicera bilder, då det kan räcka med vårdnadshavarens tillåtelse.

Som framkommit i uppsatsen, gällande mänskliga rättigheter och barns rättigheter, behöver vissa utsatta grupper, som barn, ett ytterligare skydd för att kunna åtnjuta de mänskliga rättigheterna. Angående integritetsskyddet på sociala medier är det ett sådant exempel där jag anser att skyddet för barns integritet bör nämnas explicit i lagstiftningen. Där bör också poängteras att inte bara vårdnadshavarens, utan även barnets, samtycke krävs för en laga publicering av personlig information på internet. Då samtycke, på grund av ringa ålder och omognad, inte alltid går att inhämta ska även barnets bästa tas i beaktning, vilket bör nämnas i lagstiftningen. Respekt för barnets åsikter och barnets bästa utgör generella principer från barnkonventionen som tagits upp i uppsatsen, men för att lagstiftningen ska bli mer effektiv bör dessa nämnas även i lagtexten, för att poängtera att dessa principer gäller även vid publicering på sociala medier.

I undersökningen har framkommit att både barnkonventionen och EKMR ger ett generellt skydd för barns integritet. Eftersom EKMR är inkorporerad i svensk rätt är det skydd som ställs däri starkare än det i barnkonventionen. En fråga som har väckts i uppsatsen är hur starkt detta skydd är för barn i förhållande till deras vårdnadshavare. Europadomstolens avgörande, *Söderman mot Sverige*, talar för att skyddet är extra starkt eftersom barn är i en utsatt situation i förhållande till sina vårdnadshavare då det är de som i första hand ska erbjuda barnen trygghet och samtidigt bestämma över dem. Hur starkt skyddet är i realiteten beror förstås på vilka möjligheter barn har att föra sin egen talan. I *Söderman mot Sverige* förde den utsatta flickan talan med hjälp av sin mamma. Hade mamman varit inblandad som medhjälpare till fotograferingen av dottern hade det blivit svårare för flickan att föra sin talan och att få saken prövad i Europadomstolen eftersom det inte finns något lagstadgat juridiskt ombud eller stöd att få. Att befinna sig i en rättsprocess mot vårdnadshavaren sätter dessutom barnet i ännu mer sårbar situation i förhållande till vårdnadshavaren. Detta ger uttryck för åldersmaktsordningen och barnets beroendeförhållande till vårdnadshavaren.

Att vårdnadshavare inte alltid inhämtar samtycke från sitt barn vid publicering av bilder på sociala medier verkar enligt Kamratpostens undersökning vara ett reellt problem som får barn och unga att känna obehag. Att kränkningar av barns integritet på sociala medier förekommer, och är ett problem, återspeglas dock inte i praxis där det i dagsläget finns en tydlig lucka. Anledningarna härtill kan dels vara att barn inte känner till sina rättigheter, dels att de har svårt att hävda dessa. Ett förtydligande i lagen där barn särskilt omnämns hade kunnat vara en lösning på detta. Denna förändring hade inte nödvändigtvis åstadkommit någon reell skillnad sett till rättstillämpningen, eftersom det fortfarande skulle vara svårt för barnet att hävda sina rättigheter i det svenska rättssystemet. Den största förtjänsten med en tydligare lagstiftning riktad mot barn skulle istället vara att den skulle kunna ha normerande verkan. Den skulle kunna påverka synen på barn som rättssubjekt och förtydliga att barn är rättighetsinnehavare och inte förmånstagare. Det skulle sannolikt få fler vuxna att vara försiktigare i sitt användande av sociala medier och förhoppningsvis respektera sitt barns personliga integritet i större utsträckning.

I uppsatsen har tvångsomhändertagande och fräntagen vårdnad tagits upp som möjliga konsekvenser om vårdnadshavaren publicerar bilder på, och information om, barnet på sociala medier utan hans tillåtelse och därmed kan anses vara olämplig som vårdnadshavare. Som tidigare nämnt ser jag dessa som alltför långtgående åtgärder, som inte heller är särskilt önskvärda då det kan skada barnet att bli separerad från en förälder. Eftersom dessa åtgärder ska vidtas med försiktighet och sällan används i praktiken, oavsett bakgrund till frånhändandet av vårdnaden eller tvångsomhändertagandet, ser jag det inte som en hållbar lösning som kan skapa en reell, positiv förändring för barnet.

Istället för sanktioner bör lagstiftaren satsa på preventiva åtgärder och en förändring av den allmänna synen på barn så att de bemöts med större respekt och ses som individer med ett behov av integritet och rätt till självbestämmande. Därmed blir det ett moraliskt ställningstagande, konsekvenser och sanktioner för vårdnadshavare som kränker barnets integritet blir istället sekundära. Detta innebär att synen på barn som ofullständiga människor måste förändras och åldersmaktsordningen, främst inom familjen, måste försvagas så att barnets åsikter blir hörda och deras personliga integritet respekterad.

För att stärka barns integritetsskydd krävs inte enbart en förtydligad lagstiftning utan även information till vuxna så väl som till barn att denna lagstiftning finns, för att få vuxna att respektera barns integritetsskydd och hjälpa barn att tillvarata sina rättigheter, utnyttja skyddet och ha något att hänvisa till gentemot sina föräldrar. Att barnombudsmannen i intervjun till Kamratposten sa att vårdnadshavarens publicering av fotografier på sociala medier *kan* strida mot barnkonventionen ger uttryck för en osäkerhet.

Barnombudsmannen måste veta med säkerhet vad som gäller för att kunna informera barn om deras rättigheter gentemot vårdnadshavarna på sociala medier, och för att på så sätt stärka barns integritet. Ett första steg mot detta vore därför att barnombudsmannen pejlade området.

I uppsatsen har det uppdagats att det råder delade synsätt på ett barns integritet. Enligt Datainspektionens råd och den nya dataskyddsförordningen är publicering av bilder på barn på internet extra känsligt ur integritetssynpunkt. Sett till Svenssons argumentation däremot är barns integritet inte lika känslig, i och med bristen på autonomi. Ju mindre autonomi ett barn har, det vill säga ju yngre och omognare barnet är, desto mindre integritet har barnet. Svenssons synsätt verkar vara det som återspeglas i samhället och i vuxnas beteende. Gränsen för vad som är etiskt godtagbart att publicera på sociala medier varierar beroende på om personen som avbildas är en vuxen eller ett barn. En nakenbild på en kompis eller en video på sin systers vredesutbrott är exempel som många vuxna antagligen inte skulle publicera på sociala medier, framför allt inte utan den personens samtycke. Vad som är etiskt godtagbart gällande publicering av bilder på barn är däremot inte lika klart. Det är därför som Katrin Zytionerska lägger upp en bild på sitt nakna spädbarn på sin blogg och Calle Schulmans Instagram är full av videoklipp med hans arga dotter. Desto yngre ett barn är, desto längre kan en vårdnadshavare tänja på gränserna för vad som är godtagbart att publicera, utan krav på samtycke från personen som avbildas.

7.5 Ett starkare integritetsskydd i framtiden

Att inkorporera barnkonventionen som lag i svensk rätt hade kunnat förstärka barns rättigheter, främst eftersom det hade inneburit en möjlighet att hänvisa till den i domstol. Dessutom hade det varit en markering för att visa att barns rättigheter är viktiga och därutöver gett barnkonventionen mer uppmärksamhet. I sin tur hade det kunnat underlätta för barn att tillvarata sina rättigheter. I ljuset av detta kan instiftandet av en bestämmelse motsvarande 5 a § PuL, men där barn nämns specifikt, anses som överflödigt eftersom integritetsskyddet generellt skulle stärkas för barn om barnkonventionen blev lag. Att skyddet för barnets integritet generellt blir starkare betyder inte att dess integritetsskydd på sociala medier specifikt blir starkare. För att uppnå detta kan ett förtydligande behövas, vilket är i linje med barnkonventionens syfte; att stärka barns rättigheter.

De nya åldersgränserna som har införts i och med den nya dataskyddsförordningen är ett steg i rätt riktning för att stärka barns inte-

gritet. Den nya regeln om sociala medier riktar sig förvisso mot barns eget användande av sociala medier och inte vårdnadshavarens, men detta visar på en vilja att skydda barns integritet på internet. En sådan reglering blir därmed ett ställningstagande och en markering för att barns integritet bör ges extra skydd. Förhoppningsvis kan detta få effekt även för vårdnadshavarens bruk av sociala medier så att de, om möjligt, tillfrågar sitt barn om samtycke samt försöker att läsa av och sätta sig in i barnets situation. Ett problem med regleringen är dock att den ger vårdnadshavaren mandat att bestämma över sitt barns närvaro på sociala medier, vilket indikerar att det faller in under vårdnadshavarens beslutskompetens och inte barnets självbestämmanderätt. Därmed kan det tolkas som att förordningens författare inte tycker att barn ska få bestämma över huruvida bilder och annan personlig information om dem ska få publiceras på sociala medier, oavsett om det är barnet själv eller vårdnadshavaren som står bakom inlägget.

Situationerna ovan skiljer sig på så sätt att i det fall som regleras är det barnets eget användande som vårdnadshavaren ska bestämma över. I det fall som har undersökts i uppsatsen är istället kärnfrågan vem som ska bestämma för att barnets integritet ska värnas, när vårdnadshavarens och barnets åsikter går isär. I det senare fallet krävs det mer självkritik från vårdnadshavaren för att stoppa eller förändra sitt eget beteende, medan i det första fallet ska den vuxne fullgöra sin tillsynsplikt i egenskap av vårdnadshavare. I den situation som uppsatsen utgår ifrån är utgångspunkten att respekt för barnets åsikt skulle leda till ökat skydd för integriteten, medan det i den situation som regleras i dataskyddsförordningen skulle kunna få motsatt effekt med minskat integritetsskydd. Eftersom syftet med artikeln är att ge barn ökat integritetsskydd på internet bör regleringen inte tolkas som att vårdnadshavaren ska få utrymme att bestämma fritt över publicering av personlig information om barnet, utan endast i de fall det behövs för att skydda barnet. Att införa en paragraf liknande 5 a § PuL skulle därmed inte vara direkt motstridigt dataskyddsförordningen på denna grund, utan dataskyddsförordningen utgör snarare ett incitament att utveckla skyddet för barns integritet på sociala medier ytterligare.

7.6 Slutsats

En stor del av problematiken kring vårdnadshavarens brist på respekt för sitt barns integritet på sociala medier ligger i att barn inte ses som fullfjädrade människor. Ett barns rättigheter ska respekteras allt mer ju äldre det blir men egentligen är behovet av att skydda barnet större ju yngre det är, på grund av dess bristande autonomi. Ett barns utsatta ställning kan lätt utnyttjas av hans vårdnadshavare som kanske snarare ser sina barn som en förlängning av sig

själva till en början, än som självständiga subjekt. Även om ett barn inte alltid kan uttrycka sin åsikt eller sina känslor i ord så har de andra sätt att förmedla detta på och det är viktigt att föräldrar och andra vuxna är lyhörda för detta. Trots detta visar åtminstone Kamratpostens undersökning att många föräldrar inte ens bryr sig om att fråga sina barn om tillåtelse innan de publicerar bilder på dem.

Att Calle Schulman publicerar bilder och videoklipp på sin dotter på Instagram skulle kunna resultera i en skadeståndstalan eller, i värsta fall, ett tvångsomhändertagande av henne. Inget av dessa scenarier är särskilt troliga i och med att tvångsomhändertagande endast sker i ytterst få, allvarliga fall av brister i omsorgen, och eftersom Calles dotter, som barn, har bristande rättshandlingsförmåga. Ingen av konsekvenserna är heller särskilt önskvärda. Syftet med barnkonventionen är trots allt att barnet ska få en trygg uppväxt där hens integritet inte kränks. Detta innebär också att barnet ska ha en god relation till sina vårdnadshavare. Denna relation måste innehålla respekt från vårdnadshavarens sida som bygger på en syn på barnet som en rättighetsbärande person. Barnets integritet måste respekteras, trots att hon inte har samma livserfarenhet eller möjlighet att uttrycka sig med ord som sina vårdnadshavare.

För att Calle Schulman, Katrin Zytiomerska och andra vårdnadshavare ska visa större respekt för sina barns integritet på sociala medier krävs ett tydligt ställningstagande från den svenska staten. Att inkorporera barnkonventionen som lag och göra ett förtydligande gällande samtycke och publicering av personuppgifter i PuL är mina främsta förslag på åtgärder. Detta bör kombineras med att barnombudsmannen pejar området. Insatserna skulle innebära ett tydliggörande både för barn och vuxna, vilket underlättar för barn att kunna hävda och tillvarata sina rättigheter och ger vuxna en bättre förståelse för att barnets integritet är känslig och, framför allt, skyddsvärd. På så sätt skulle skyddet för barns integritet på sociala medier kunna bli starkare och förhoppningsvis skulle barn i framtiden inte vara lika utsatta i förhållande till sina vårdnadshavare.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Direktiv

Dir. 2013:35 Översyn av barnets rättigheter i svensk rätt.

Dir. 2016:15 Dataskyddsförordningen.

Statens offentliga utredningar

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

SOU 2000:77 Omhändertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga.

SOU 2007:22 Skyddet för den personliga integriteten – kartläggning och analys.

SOU 2008:3 Skyddet för den personliga integriteten – bedömningar och förslag.

SOU 2016:7 Integritet och straffskydd.

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 2002/03:53 Särskilt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler.

Prop. 2005/06:173 Översyn av personuppgiftslagen.

Prop. 2009/10:80 En reformerad grundlag.

S2010.026 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

Litteratur

Cameron, Iain: *An Introduction to the European Convention on Human Rights*, 7 uppl., Iustus Förlag, Uppsala 2014.

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2015.

Eliason, Marianne, Holmberg, Erik, Isberg, Magnus, Regner, Göran & Stjernquist, Nils: *Regeringsformen med kommentarer* (3 uppl., 2012, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo).

Ewerlöf, Göran, Sverne, Tor & Singer, Anna: *Barnets bästa: om föräldrars och samhällets ansvar*, 5 [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2004.

Hodgkin, Rachel & Newell, Peter: *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child: prepared for UNICEF*, 3 uppl., UNICEF, New York 2007.

Hydén, Håkan: "Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle". I: *Juridisk metodlära* (red: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro). Studentlitteratur, Lund 2013.

Kaldal, Anna: *Parallella processer*, Jure Förlag, Stockholm 2010.

Krekula, Clary, Närvänen, Anna-Liisa & Näsman, Elisabet: "Ålder i intersektionell analys". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2-3.05 2005, s. 81-94.

Lindberg, Agne & Westman, Daniel: *Praktisk IT-rätt*, Norstedts juridik, Stockholm, 2002.

Mattsson, Titti: *Barnet och rättsprocessen*, Juristförlaget i Lund, Lund 2002.

Mattsson, Titti: *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus förlag, Uppsala 2006.

Mattsson, Titti: *Rätten till familjen inom barn- och ungdomsvården*, Liber, Malmö 2010.

Närvänen, Anna-Liisa & Näsman, Elisabet: "Age Order and Children's Agency". I: *Childhood, Generational Order and the Welfare State: Exploring Children's Social and Economic Welfare* (red: Wintersberger, Helmut, Alanen, Leena, Olk, Thomas & Qvortrup). Volume 1 of COST A19: Children's Welfare, University Press of Southern Denmark, Odense 2007, s. 227-251.

Peczenik, Alexander: *Juridikens teori och metod*, Norstedts juridik, Stockholm 1995.

- Rubenson, Birgitta: "Barnets rättigheter". I: *Allas värde och lika rätt* (red: Gunner, Göran & Namli, Elena), Studentlitteratur, Lund 2005.
- Saldeen, Åke: *Barn- och föräldrarätt*, 7 uppl., Iustus förlag, Uppsala 2013.
- Sandgren, Claes: "Är rättsdogmatiken dogmatisk?". *TfR 4-5/2005* s. 648-656.
- Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2015.
- Schiratzki, Johanna: *Barnrättens grunder*, Studentlitteratur, Lund, 2014.
- Singer, Anna: "Alla talar om barns rätt". I: *Festskrift till Anna Hollander: Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar*, Norstedts juridik, Stockholm 2012.
- Svensson, Eva-Maria: "Barnets bästa i främsta rummet", *Utbildning & Demokrati* Vol 10 Nr 2 2001, s. 39-50.
- Van Bueren, Geraldine: *The International Law on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Haag 1998.
- Verhellen, Eugene: *Convention on the Rights of the Child: background, motivation, strategies, main themes*, 3 uppl., Garant, Leuven 2000.
- Wallin, Gösta & Vängby, Staffan: *Föräldrabalken med kommentarer* (1 jan. 2015, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), 6 kap. 1, 7 & 11 §§ FB Om vårdnad, boende och umgänge.
- Widebäck, Ulf: "Något om integritetsskydd och Internet". I: *Vänbok till Per Anclow*, Iustus förlag, Uppsala 2004, s. 365-379.
- Öman, Sören & Lindblom, Hans-Olof: *Personuppgiftslagen med kommentarer* (4 uppl. 15 oktober 2015, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo).
- Öman, Sören & Lindblom, Hans-Olof: *Personuppgiftslagen: en kommentar*, 4 [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2011.

Material från internationella organ

Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden* (CRC/C/SWE/CO/5), United Nations, 2015-03-06.

Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 5 (2003) General measures of implementation of the Convention of the Rights of the Child* (CRC/GC/2003/5), United Nations, 2003.

Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 7 (2005) Implementing child rights in early childhood* (CRC/C/GC/7/Rev.1), United Nations, 2005-09-30 (rev. 2006-09-20).

Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence* (CRC/C/GC/13), United Nations, 2011-04-18.

Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration* (CRC/C/GC/14), United Nations, 2013-05-29.

Manual on human rights reporting: under six major international human rights instruments, United Nations, Geneva, 1997.

Elektroniska källor

Kopior finns att tillgå hos författaren.

Auer, Josefin, *KP Granskar: Får de göra såhär?* Kamratposten nr 7 2015 (s. 36-37), Bonnier Tidskrifter AB, Stockholm. Hämtad den 28 januari 2016 från:

http://www.mynewsdesk.com/se/bonnier_tidskrifter/images/kamratposten-nr-7-2015-artikel-och-undersokning-424500 (cit: *KP Granskar: Får de göra såhär?*, Kamratposten nr 7 2015).

Barneombudet, *Sosiale medier*, Barneombudet, Oslo. Hämtad den 11 april 2016 från: <http://barneombudet.no/dine-rettigheter/til-en-meningsfull-fritid/sosiale-medier/> (cit: *Sosiale medier*, Barneombudet).

Committee on the Rights of the Child, *Elections of Treaty Bodies Members: The Committee on the Rights of the Child*, United Nations Human Rights. Hämtad den 26 januari 2016 från:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/ElectionsofTreatyBodiesMembers.aspx> (cit: CRC – Elections of Treaty Bodies Members).

Committee on the Rights of the Child, *Monitoring Children's Rights*, United Nations Human Rights. Hämtad den 27 januari 2016 från:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx> (cit: CRC - Monitoring Children's Rights).

Eriksson, Viktor, *Blondinbella rasar mot bilder på babypong*, Göteborgs-Posten, publicerad den 17 juni 2015. Hämtad den 27 januari 2016 från:

<https://www.gp.se/nyheter/sverige/1.2299517-blondinbella-rasar-mot-bilder-pa-babypong>. [Cit: *Blondinbella rasar mot bilder på babypong*, 17 juni 2015, Göteborgs-Posten].

Gör barnkonventionen till svensk lag, Unicef, hämtad den 22 februari 2016 från: <https://unicef.se/projekt/gor-barnkonventionen-till-lag>.

Lüning, Sanna, Grill Pettersson, Mikael & Larsson Kakuli, Linda, *Ministerns besked: Åldersgräns på sociala medier*, SVT Nyheter, publicerad den 29 januari 2016. Hämtad den 24 februari 2016 från: <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/sverige-far-aldersgrans-for-sociala-medier>. (Cit: Sverige får åldersgräns för sociala medier, SVT Nyheter).

Protection of personal data, European Commission, senast uppdaterad 10 maj 2016. Hämtad den 16 maj 2016 från: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/>. (Cit: *Protection of personal data*, European Commission).

Rapport mot åldersdiskriminering av unga: *Diskrimineringsgrunden ålder är i första hand inte avsedd för barn – en granskning av diskrimineringslagstiftningen och dess undantag gällande ålder*, Rädda Barnens Ungdomsförbund (uppgift om utgivningsår saknas, dock efter 2012). Hämtad den 18 april 2016 från: <http://rbuf.se/vara-fragor/aldersmaktsordningen>. (Cit: *Rapport mot åldersdiskriminering av unga*, Rädda Barnen).

Schulman, Calle, Instagramprofil, <https://www.instagram.com/calleschulman/>, senast besökt 2016-05-22.

Sosiale medier, Medietilsynet (norska mediemyndigheten), Oslo. Hämtad den 11 april 2016 från: <http://www.medietilsynet.no/barn-og-medier/sosiale-medier/> (cit: *Sosiale medier*, Medietilsynet).

Myndighetsmaterial

Allmänna frågor om EU:s dataskyddsreform, Datainspektionen, hämtad den 20 april 2016 från: <http://www.datainspektionen.se/fragor-och-svar/eus-dataskyddsreform/allmanna-fragor/#A5>. (Cit: *Allmänna frågor om EU:s dataskyddsreform*, Datainspektionen).

Om statens medieråd, Statens medieråd, hämtad den 18 maj 2016 från: <http://statensmedierad.se/omstatensmedierad.213.html>.

Pejling och dialog - Områden som pejlats, Barnombudsmannen, publicerad den 21 januari 2015. Hämtad den 8 april 2016 från: <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/pejling-dialog/omraden-som-pejlats/>. (Cit: *Områden som pejlats*, Barnombudsmannen).

Publicering på internet, Datainspektionen, hämtad den 18 april 2016 från: <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/publicering-pa-internet/>. (Cit: *Publicering på internet*, Datainspektionens hemsida.)

Samtycke enligt personuppgiftslagen, Datainspektionen, hämtad den 22 februari 2016 från: <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/samtycke/>. (Cit: *Samtycke enligt personuppgiftslagen*, Datainspektionen).

Så här arbetar Datainspektionen med internetfrågor, Datainspektionen, hämtad den 22 februari 2016 från: <http://www.datainspektionen.se/om-oss/uppdrag-och-mal/internet/>. (Cit: *Så här arbetar Datainspektionen med internetfrågor*, Datainspektionen).

Tryck- och yttrandefrihet, Statens medieråd, hämtad den 20 april 2016 från: <http://statensmedierad.se/larommedier/juridikvadgalleronline/tryckochyttrandefrihet.406.html>. (Cit: *Tryck- och yttrandefrihet*, Statens medieråd).

Rättsfall m.m.

Europa

EU-domstolen

EU-domstolens förhandsavgörande 6 november 2003 i mål C-101/01.

Europadomstolen

Söderman mot Sverige, den 12 november 2013.

Sverige

Högsta domstolen

NJA 2013 s. 746.

NJA 2007 s. 747.

Högsta förvaltningsrätten (tidigare Regeringsrätten)

RÅ 2009 ref. 64.

Övriga domstolar och statliga myndigheter

RH 2004:51.

Trollhättans tingsrätts dom 27 mars 2002 i mål nr B 5-02.

Justitiekanslerns beslut 2011-02-02, dnr 2483-08-42.